

קונטרס

אפסי ארץ

בענין קו התאריך

הכתובת :

משה הסגל

חתם סופר 6, מודיעין עילית

08-9741634

קונטרס

אפסי ארץ

בענין קו התאריך

מטרתו לענות על הטענות נגד שיטת בעל המאור
של י"ח השעות ולחזק פסק החזו"א

בעזרת החונן לאדם דעת

משה הסגל

שנת - י"ח השעו"ת

יהי רצון שיהא חיבור זה לתועלת
 להשיג באמצעותו את המטרה המיוחלת
 ליישב שיטת הרז"ה בייח השעות
 ויוסכם פסק החזון איש לכל הדעות
 הנה לא באתי לחדש ולא להרעיש
 רק במילים אחרות את דברי החזון איש
 להציג באופן של טענות ומענות
 בשכל ישר וראיות נכונות
 לשאת ולתת כראוי וכנדרש
 בדרכי הלימוד של בית המדרש
 אודה לה' שעזרני עד כה ועל חסדיו שעשה עמדי
 ואייחל לה' בתפילה שלא תצא תקלה מתחת ידי

וזאת הברכה לידידי הרה"ג **בנימין זאב יעקובזון** שליט"א
 שעזרני הרבה בליבון הסוגיא לפרטיה
 יעזרהו השם להגדיל תורה ולהאדיר בכל סוגיותיה
 וימלא הקב"ה כל משאלותיו לטובה
 ואף גם זאת לברך ולהודות להגאון הר"ר **מאיר לנדי** שליט"א
 שעבר על הקונטרס והעיר והגיה
 והעמידני על דיוקם של דברים וניסוחם על נכון
 ימלא הקב"ה משאלותיו לטובה, ויפוצו מעינותיו ברבים.
 וכן אודה לכל אלו שעברו על הקונטרס והעירו ויעצו
 לקיים מכל מלמדי השכלתי ותשועה ברוב יועץ
 יבורכו משמים בכל טוב וימלא הקב"ה משאלותיהם לטובה

תוכן העניינים

ד.....	כוזרי מאמר ב אות כ.....
ו.....	בעל המאור ר"ה כ :
יב.....	כתוב שם - השגות הראב"ד על הרז"ה
יד.....	שו"ת הרדב"ז סי' ע"ו.....
טז.....	טענות ומענות בענין קו התאריך
לט.....	נספח א' - בדעת הראב"ד בענין מקום תחילת וסוף הימים
מב.....	נספח ב' - קושיות על דעת היסוד עולם בענין מקום המולדות
מה.....	נספח ג' - שלש טענות היסוד עולם על הרז"ה דחייתם ומשמעותם
נא.....	נספח ד' - בבאור דעת ה"שואל ומשיב"
נה.....	נספח ה' - חישוב הזמן הדרוש לראיה בחודש תשרי
נח.....	לסכום
ס.....	מפת האוקיינוס המזרחי.....
סא.....	מפת קצה המזרח.....

(*) דברי היסוד עולם על בעל המאור מובאים בשלמותם בנספח ג'.

כוזרי מאמר ב אות כ

אמר החבר: והלא התחלת השבת אינה כי אם מסיני ומאלוש קודם לכן שירד המן בו תחלה (וכי) [ואין] השבת נכנס אלא על מי שבא עליו השמש אחר סיני על ה(מ)דרגה עד אחרית המערב, ואח"כ עד אשר תחת לארץ, ואחר כך עד הצין אשר הוא מזרח הישוב. ויקרא השבת לצין אחר ארץ ישראל בשמונה עשרה שעות, מפני שארץ ישראל באמצע לישוב, וכאשר בא השמש לארץ ישראל הוא חצי הלילה לצין, וחצי היום לארץ ישראל הוא בוא השמש לצין. וזה הוא סוד (הקבוע) [הקבועות] אשר הוא נבנה על שמונה עשרה שעות, כמו שאמרו: נולד קודם חצות בידוע שנראה סמוך לשקיעת החמה, והכונה היא לארץ ישראל שהיא מקום התורה, והוא המקום שהורד בו אדם מגן עדן בליל שבת, וממנו תחלת המנין סמוך לששת ימי בראשית, והתחיל אדם לקרוא שם לימים, וכל אשר נושבה הארץ ורבו בני אדם היו סופרים הימים כאשר יסד אותם אדם, ועל כן לא יחלק[ו] בני אדם בשבעת ימי השבוע, [ואל תטעון עלי באלו שהתחילו] (שהתחלתם) מחצות יום סוף הישוב במערב והוא בוא השמש בארץ ישראל, ובו נברא האור הראשון ואחר כך השמש, מפני שהיה אור ובא לעתו והיה לילה לישוב והלך הסדר להקדים הלילה על היום, כמו שאמר: ויהי ערב ויהי בקר, וכן הזהירה התורה: מערב עד ערב תשבתו שבתכם. ואל תטעון עלי באלה התוכנים המביטים גונבי החכמה, ולא היתה כונתם לגנוב אבל מצאו חכמות מסופקות מעת שנפסקה הנבואה והתחכמו משכלם וחברו חבורים אשר נתנה סברתם, ומכלל זה ששמו הצין תחלה לימים בהפך התורה, אבל לא בהפך גמור מפני שהם מסכימים עם אנשי התורה בהתחלת היום שהוא מהצין, אך המחלוקת שבינינו ובינם בהקדימנו הלילה על היום. וצריך שתהיינה השמונה עשרה שעות עיקר בקריאת ימי השבוע, מפני שארץ ישראל היא מקום התחלה לקריאת שמות הימים, בינה ובין השמש, בעת תחלת הקריאה בשם, שש שעות, ואיננו זז להתמיד שם השבת על הדמיון על [תחלת] היום אשר התחילה השמש לסבב מסוף המערב, וראה אותה אדם שוקעת והוא בא"י וקרא תחלת השבת, עד שהגיעה אל עומת ראשו אחר שמונה עשרה שעות והיתה ערב לתחלת הצין, ונקרא לשם תחלת השבת, והיה סוף גדרי הקריאה, מפני שמה שיש אחריו (אמנם) [הוא] נקרא בשהוא מזרח למקום שממנו מתחילים הימים, ואין להמלט ממקום משתתף תהיה תחלת מזרחו (ו)אחרית מערבו, והוא לא"י תחלת הישוב.

ואין זה בדין התורה לבד אבל בדין הטבע גם כן, כי לא יתכן שיהיו הימים השבועיים נקראים בשם אחד בעצמו לשוב כלו אלא אם נקבע מקום שיהיה תחלה לקריאה, ומקום [לקריאה] מתקרב (נ"א ממערב), שלא יהיה קצתו מזרח לקצתו, אבל קצתו מזרח גמור וקצתו מערב גמור. ואם לאו לא תשלם לימים קריאת שם ידוע, מפני שכל מקום מסבוב אמצע הארץ מזרח ומערב יחד, ותהיה הצין מזרח לא"י ומערב לתחתית הארץ, ותחתית הארץ מזרח לצין ומערב למערב, והמערב מזרח לתחתית הארץ ומערב לא"י. ואין מזרח ואין מערב [ולא] תחלה ולא סוף ולא שמות ידועים לימים, וה(מ)סדר הנזכר נתן שמות ידועים לימים [והתחיל] מא"י, אך לקריאת השם רוחב עכ"פ, מפני שלא יתכן לזכור מקומות כל נקודה ונקודה מהארץ, כי בירושלים עצמה מזרחים ומערבים רבים, ושמזרח ציון ד"מ איננו מזרח ביהמ"ק ועגולי אופקיהם משונים ע"ד האמת אשר לא ישיגום החושים, כ"ש דמשק מירושלים, וא"א שלא נאמר ששבת דמשק קודם שבת ירושלים ושבת ירושלים קודם שבת מצרים, ועכ"פ נודה ברוחב. והרוחב אשר נחלקים בו הקטרים בקריאת יום [א'] בעצמו הוא י"ח שעות לא פחות ולא יותר, קוראים אנשי הקוטר הזה שבת, וכבר יצאו אנשי קוטר אחד מן השבת קוטר אחר קוטר עד שתשלמנה שמנה עשרה שעות מן העת שהתחילה בו קריאת השבת, עד שתהיה השמש לעמת ראש ארץ ישראל, ותסתלק הקריאה מהיום ההוא ולא ישאר אדם שיקרא היום ההוא שבת, אבל מתחיל בקריאת שם (שאחריו) [אחר]. וע"כ אמרו: "נולד קודם חצות בידוע שנראה סמוך לשקיעת החמה", כאילו אמר נולד קודם חצות יום שבת בירושלים בידוע שנראה ביום שבת סמוך לשקיעת החמה, והוא ששם יום השבת התמיד שמנה עשרה שעות אחרי שנפסקה קריאת מקום ההתחלה עד ששבה השמש לעמת ראש ארץ ישראל אחר יום ולילה. והתחיל להראות הירח למי שהיה בתחלת הצין (נ"א במזרח ארץ ישראל) בשבת בערב, והסכים עם מה שאמרו רבותינו "שצריך שיהיה לילה ויום מן החדש". וכבר נסתלק שם השבת מן הישוב והתחיל יום ראשון, אף על פי שיושבי ארץ ישראל יצאו משם יום השבת ושבו בתוך יום ראשון, כי אמנם הכונה השם השביעי הפושט בכל הישוב, שיאמר למי שהיה בצין ולמי שהיה במערב באיזה יום קבעתם ר"ה, ואמרו יום השבת על הדמיון, אף על פי שאחד מהם כבר היה יוצא מהמועד כשהיה האחד במועד (בצרופ) [כפין] מקומותם מא"י, אבל בקריאת ימי השבוע היה להם המועד ביום אחד בעצמו. והנה ידיעת שבתות ה' ומועדי ה' תלויה בארץ שהיא נחלת ה', עם

מה שקראתו, (מאשר) [לאשר] נקראת הר קדשו (תהלים ב' ו') והדום רגליו (תהלים צ"ט ה') ושער השמים (בראשית כ"ה י"ז) וכי מציון תצא תורה (ישעיהו ב' ג') ומה שהיה מזריזות (האבות) [לאבות] לדור בה והיא בידי עובדי עבודה זרה, והכספם לה והעלותם עצמותם אליה כיעקב (בראשית מ"ז ל') ויוסף (בראשית נ' כ"ה), ותחנת משה לראותה, ונמנעה ממנו והיה קצף, והראתה לו מראש הפסגה והיה חסד, ומה שהיה מבקשת האומות פרס והודו ויון וזולתם להקריב עליהם ולהתפלל בעדם בבית ההוא הנכבד, ומה שהוציאו ממונם על המקום ההוא, ואם היו מחזיקים בחקים אחרים, מפני שלא קבל אותם הנמוס האמתי, ומה שהם מרוממים אותו [עתה] עם העדר הראות השכינה עליו ושכל האומות חוגגים אליו ומתאווים לו זולתנו מפני גלותנו ולחצנו, וממה שזכרו רבותינו ממעלתה, יארך ספורו.

בעל המאור ר"ה כ:

[שם ע"ב] כי סליק רבי זירא אמר צריך שיהא לילה ויום מן החדש יש בכאן שלש שמועות עמוקות בסודותיהן וקשות בפירושיהן והם סתומות ונעלמות מלב רוב החכמים עד שדנו לפי דעתם שאינן כהלכה. וזה דבר של תימה איך יהיו כל הדברים אמורים בתלמוד בסוד העיבור שלא כהלכה ואיך נסמוך על הקונדריסין המחוברים בסוד העיבור ונניח התלמוד הערוך לפנינו. ועל כן אני אומר כי כל השמועות הללו כהלכה הן אמורות וכל דבריהם הם יסוד לסוד העיבור המסור בידינו, אבל הפירוש הרחוק מי ידענו ועמוק עמוק מי ימצאנו. ואני אומר כמי שאמר כי בער אנכי מאיש ולא בינת אדם לי ולא למדתי חכמה ודעת קדושים אדע וכמעט שהדיחוני בחכמתם חכמי ספרד ז"ל נשאני לבי לכתוב דעתי בפירוש שמועות הללו.

וראיתי להקדים לך הקדמות שהן לך כיסודות והעמודים לתמוך בהם הסודות הרמוזים מדרכי החכמה בשמועות הללו. דע לך כי אין היום והלילה שוים בזמנם כאחת בכל מקומות היישוב ולא בכל הארץ כולה, כי כל עשרים וארבע שעות מן היום ומן הלילה כל שעה מהן היא ערב במקום אחד ובקר במקום אחר על פני אורך הארץ כולה והיא כהקפת הגלגל עליה המקיף ממזרח למערב, וזה הוא הפי' בויהי ערב ויהי בקר האמור בימי בראשית.

והקו המקיף את אורך הארץ על פני הפלך הרביעי משבעת הפלכים והוא האמצעי ביישוב יש לו ד' נקודות כנגד ד' רבעי היום, שהם תחלת היום ותחלת הלילה וחצי היום וחצי הלילה. וגם אלה ד' רבעי היום הם במזג מן הלח והיבש ומן הקור והחום כנגד ד' תקופות השנה. וארבע נקודות אשר בקו הסובב את אורך הארץ, הראשונה קצה המזרח ויושביה הם השוכנים על שפת ים אוקיאנוס במזרח. והנקודה השנית היא שכנגדה והוא קצה המערב ויושביה גם הם שוכנים על שפת ים אוקיאנוס במערב. והנקודה השלישית היא אמצעית בין שתי הנקודות הראשונות האלה על פני כל הארץ והיא נקראת טבור הארץ ויושביה הם יושבי ירושלים וכל ארץ ישראל. והנקודה הרביעית שכנגדה מתחת לארץ וגם היא אמצעית בין שתי הנקודות הראשונות והיא נקראת טבור הים או לב הים או נקודות תהום. ויש בין כל נקודה ונקודה מארבע נקודות אלו עד הנקודה שכנגדה מרחק מהלך י"ב שעה באורך הארץ כפי ההקפת הגלגל עליהם ומכל נקודה אל נקודה הסמוכה לה מהלך ו' שעות באורך הארץ מהקפת הגלגל עליהם. והמשל על זה כי כשיהיה בקר לשוכני מזרח לא יהיה בקר לשוכני ירושלים עד ו' שעות לאחר מיכן. ועל דרך הזה אתה מחשב בכל שעה ושעה המרחק מכל נקודה מארבע הנקודות אל הנקודה הסמוכה לה וזהו מהלך החמה בהקפת הגלגל בכ"ד שעות על ד' נקודות אלה.

ודע כי חשבון הימים הנמנים מימי השבוע תחלתו מן הנקודה השלישית שהיא טבור הארץ והיא א"י. והמשל על זה כי כשמתחיל יום ראשון מימי השבוע לשוכני ירושלים וא"י לא יתחיל לשוכני קצה המערב עד ו' שעות לאחר מיכן ובטבור הים שלמטה מן הארץ והיא נקודת התהום לא יתחיל עד י"ב שעות לאחר מיכן ולשוכני קצה המזרח לא יתחיל עד י"ח שעות לאחר מיכן וכן בכל יום ויום מימי השבוע וכן בכל שעה ושעה מן היום ומן הלילה כך הוא סדרן לעולם. ונתברר לך מזה כי יש הקדמת י"ח שעות במנין ימי השבוע ושעותיהם בין שוכני ירושלים לשוכני קצה המזרח ששוכני ירושלים מקדימין על שוכני קצה המזרח אף על פי שאין המרחק ביניהם כפי מהלך הגלגל הגדול אלא ששעות כשאתה מתחיל למנות מקצה המזרח, אבל במנין ימי השבוע ושעותיהם כך הוא הסדר להן וזהו הסדר הנסדר להן מששת ימי בראשית וזהו המרחק ביניהן במהלך הגדול כשאתה מתחיל למנות מארץ ישראל.

ודע כי סוד העיבור המסור בידינו יסודתו בהררי קדש והם שתי הנקודות מן הארבע הנזכרות, האחת ארץ ישראל והוא אדמת קדש אשר בה עיר הקדש והוא המקום אשר בחר השם לשום את שמו שם שנאמר עליו לשכנו תדרשו ובאת שמה, והשנית קצה המזרח שהוא תחלת היישוב, וכנגד מה שאמר הנביא והנה כבוד אלהי ישראל בא מדרך הקדים וקולו כקול מים רבים והארץ האירה מכבודו.

ופי' הענין הזה כי חשבון המולד שאנו אומרים שהוא ביום פלוני בכך וכך שעות מן היום או מן הלילה הוא כנגד ירושלים, ומה שאנו דנין על ראיית הלבנה מתוך חשבון המולד כפי מה שאמר אבוב דרבי שמלאי לפני ר' שמואל הוא על ראיית הלבנה בקצה המזרח, ועוד נוסיף לך ביאור בזה במקומו בתוך פי' השמועה.

ודע כי אין אור ללבנה מעצמה כי אם אור הנאצל על פניה מאור החמה. ומולד הלבנה הוא דבוק הלבנה בחלק אחד כנגד גלגליהם, והדבוק הוא כהרף עין ולא לתר נפרדת זו מזו, והלבנה הולכת ומתרחקת מן החמה לפאת מזרח ואור החמה הולך ופושט על הלבנה על פניה שכנגד הארץ כפי המרחק קו לקו קו לקו זעיר שם זעיר שם. ואין כח העין שולט עליו עד שיגיע המרחק ל"ב מעלות ממעלות הרקיע שהם שלש מאות וששים מעלות ברקיע כולו, וזהו יתרון מהלך הלבנה על החמה בכ"ד שעות. ובכך האור פושט על פניה עד שכח העין שולט עליו לראותו קודם שקיעת אור החמה, וזהו תחלת דקות הלבנה בחידושה והוא הנראה בפאת מערב. וכנגד זה בלבנה הישנה הנראית בפאת מזרח בתכלית דקותה עם הנץ החמה, והוא כשיעור המרחק הנזכר שהוא י"ב מעלות, ולא לתר היא הולכת ומתקרבת אל החמה ומסתתרת תחת אורה עד שהיא חוזרת להדביק בה כבתחלה ועל הסדר הזה חוזרת חלילה.

ואחר שהקדמנו ההקדמות הללו שהן כיסודות לפי ג' שמועות הרצופות בכאן זו אחר זו, נתחיל בפי' השמועה הראשונה בעזרת המלמד לאדם דעת.

כי סליק רבי זירא אמר צריך שיהא לילה ויום מן החדש, כלומר אין אנו קובעין היום ר"ח אא"כ היה בו המולד מתחלת הלילה במקום אחד ממקומות היישוב. ואף על פי שאין המולד נתקן אלא עד י"ח שעות ואין לנו מן החדש אלא שש שעות, אנו מוצאין מקום אחר שיש בו לילה ויום מן החדש. ולבאר הענין הזה אני נותן לך משל ודמיון. באחד מן הימים שאנו קובעין בהם ר"ה שהוא ר"ח תשרי, כשאנו קובעין אותו ביום שבת אין אנו קובעין אותו עד שיהא המולד

בירושלים יום שבת קודם חצות, ואותה שעה שהיא המולד היא בקצה המזרח תחלת לילי שבת כמו שביארנו לך כי שוכני ארץ ישראל מקדימין בסדר מנין ימי השבוע ושעותיהם לבני שוכני קצה המזרח י"ח שעות. ואחר שתלך הלבנה ברקיע השמים כ"ד שעות אחר המולד היא תחלת דקותיה והיא שיעור החדוש הנראה, נמצאת הלבנה נראית בחדושה ליושבי קצה המזרח בסוף יום שבת לפני שקיעת אור החמה ולפיכך היה יום שבת יום ראוי לקובעו ר"ח בכל מקום מפני הלבנה שנראית ביום שבת בערב בקצה המזרח קודם שקיעת אור החמה ולא נמלט היום מראיית הלבנה במקום אחד ממקומות הארץ, ושם היה להם הלילה והיום מן החדש כולו אחר המולד, ואף על פי שלבני ארץ ישראל לא נראתה הלבנה ביום שבת מפני שהיתה שעת תחלת דקות הלבנה והיא שיעור לחדוש הנראה בחצי יום ראשון להם מימי השבוע ואור החמה התוקף עליה מכהה את אורה ומונעו מהראותו עד הערב שהוא סוף יום ראשון ותחלת יום שני. זה הוא פי' צריך שיהא לילה ויום מן החדש וגם הוא פי' הברייתא השנויה בסוד העיבור הסמוכה לזו השמועה לפי שדברי שתייהן שוין. לכך אמר זה שאמר אבון דרבי שמלאי לפני רבינו הקדוש מחשבין את תולדתו נולד קודם חצות, כלומר אם נולד בירושלים ביום שבת קודם חצות בידוע שנראה סמוך לשקיעת החמה ביום שבת לשוכני קצה המזרח ולא נמלט היום ההוא מראיית הלבנה ולפי' נראה היום ההוא לקובעו ר"ח בכל מקום, וה"ה לשאר הימים. נולד אחר חצות בידוע שלא נראה סמוך לשקיעת החמה ביום שבת בשום מקום בעולם, כי כשנראה לשוכני קצה המזרח כבר שקע כל אור החמה ויוצא אור שבת לפיכך נדחה היום ההוא מלקבעו ר"ח בכל מקום.

וזה הוא סוד העיבור בדחיית מולד זקן שהוא לאחר י"ז שעות תתרע"ט חלקים שהוא נדחה בכל ראשי שנים לעולם. ואין לנו בימים הראויים לקביעת ר"ח שהם ימי בגה"ז כי אם שתי דחיות אחרות והם בשנים הפשוטות, הדחייה האחת בט"ו תקפ"ט לאחר מעוברת, והשנית ג"ט ר"ד בכל שנה פשוטה, והמולד הזקן הוא נדחה לעולם. ושרש דחייתו מן הלכה הזאת והוא מסור בידנו על פי החשבון בסוד העבור מימי הלל בן יהודה בן רבינו הקדוש שהנהיג לקדש על פי החשבון ועל פי הראייה מדוחק הגלות שלא היו העדים מצויין ללכת להעיד לפני ב"ד ולא השלוחים לכל המקומות יכולין לצאת להודיע קידוש ב"ד משום שבוש דרכים, אבל בדורות הראשונים שהיו מקדשין על פי הראייה לא היינו נוהגים

בסוד הזה שאנו נוהגים בו אלא שאפשר שיסמכו עליו בשעת הדחק כמו שנהגנו אנו לסמוך עליו.

ועל כן שאלנו בגמרא למאי נפקא מינה, כלומר מה איכפת להם לדורות הראשונים להיות מחשבין תולדת הלבנה תדיר והלא הם לא היו מקדשין אלא על פי הראייה. ובאה התשובה על השאלה זאת, נפקא מינה לאכחושי סהדי. כי מחשבון המולד אתה יכול לדעת שעת הראיה שהיא לאחר מכן בכ"ד שעות כמו שאמרנו, ואם העידו העדים שראו את החדש קודם הזמן הזה הרי הם מוכחים.

וזה הוא הצורך לחשבון המולד בכל זמן ובכל מקום שהיו מקדשים ע"פ הראייה, ואפילו בח"ל כעקיבא בן יוסף וחנניא בן אחי רבי יהושע שהיו מעברים שנים וקובעין חדשים בחוצה לארץ כמו שמפורש במסכת ברכות. זה הוא הצורך לחשבון וזה הצורך הגלוי וידוע לכל, אבל הסוד היה לקבוע על פיו בשעת הדחק, ולכך נקרא סוד שלא היו רוצין לגלותו ולפרש דבריו וטעמו למה נמסר החשבון כנגד מקום אחד והראיה כנגד מקום אחר, לפי שהיה להם כדבר מוצנע לעת הצורך ולשעת הדחק. וכל חכם ומבין בחשבון יכול הוא להוציא חשבון זה מחשבון זה בכל מקום ובכל זמן כפי מה שיצטרך וכפי מה שפירשנו. והרי השלמנו פירוש שתי השמועות הקשות והם קשורות ותלויות זו בזו.

ונשאר לנו לפרש השמועה השלישית, והיא, אמר רבי זירא אמר רב נחמן עשרים וארבע שעי מיכסי סיהרא וכו'. וגם בזו ראיתי להוסיף ולהקדים לך הקדמות שיפתחו לבך לפירוש. כבר ידעת כי כל לדין האמור בתלמוד הוא לבני בבל וכל לדידהו הוא לבני ארץ ישראל, ואלה שבבבל מדינחאי ואלה שבארץ ישראל מערבאי. ובעלי המחקר חקרו על ארך הנמצא בין בבל ובין ירושלים ולא מצאו בו שתי שעות שלימות, וא"א שימצא ביניהם ההפרש הגדול הנאמר בשמועה זו בכל סיהרא חדתא ועתיקא, על כן הוצרכנו לומר כי המקום הרמוז כאן על לשון לדין הוא קצה המזרח שהגיעה שם מלכות בבל בימי שבור מלכא שהיה מלך גדול בבבל בימי רבותינו ז"ל. ועוד הוצרכנו לומר שהסתר האמור כאן אינו משעת הדבוק עד שעת הדבוק אבל מתחלת הדקות בחדשה ועד תכלית הדקות בישנה, וזהו זמן בכל סהר וסהר שכח העין שולט עליו, לולא שהוא נמנע ומתכסה במקום אחד זולתי מקום אחר מפני המונע אותו והמכסה כמו שאנו עתידים לפרש.

והרי אנו מתחילים לך בפיי' השמועה. כבר נתברר לך ממה שפירשנו לך למעלה כי כשנראית הלבנה בתחלת דקותה שהיא בחדושה לשוכני קצה המזרח בסוף יום שבת בפאת מערב עם שקיעת החמה, היא עומדת באותה שעה ברקיע על ראשי שוכני ארץ ישראל, והוא להם חצות יום ראשון, לפי שהן מקדימין שמונה עשרה שעות. ואין הלבנה נראית להם מחצות זה שהגיע לשיעור המראה עד הערב שהוא ליל שני, ולא מפני מיעוט הלבנה ודקותה מן השיעור הנראה שהרי נראתה כבר לשוכני קצה המזרח, אלא מפני אור החמה התוקף עליה. וזו היא הלבנה החדשה הנכסית לשוכני א"י ו' שעות אחר שהגיעה לשיעור הנראה שנראתה בו בקצה המזרח והוא היה תחלת הדקות. ואם הגיעה הלבנה הישנה לתכלית הדקות לשוכני קצה המזרח שחרית יום שבת בפאת מזרח עם הנץ החמה, והיא עומדת באותה שעה כנגד נקודה הרביעית שהיא טבור ים אוקיאנוס, ואותה שעה היא לשוכני א"י חצות ליל יום ראשון לפי שהם מקדימין י"ח שעות, והם לא ראו הלבנה מאחרי שחרית יום שבת מפני אור החמה התוקף עליה כל יום השבת ומפני הסתירה תחת הארץ מתחלת מוצאי שבת עד חצות, ואף על פי שלא הגיע עד כאן לתכלית דקותה שהרי נראתה בשעה זו לשוכני קצה המזרח. ומשם ואילך היא נכסית ונסתרת מכל העולם כולו כאחד, וזו היא הלבנה הישנה שנכסית משוכני א"י י"ח שעות קודם שתגיע לתכלית דקותה. וזהו פי' לדידהו שית מחדתא ותמני סרי מעתיקא.

וכנגד זה הוא פי' לדידן שית מעתיקא ותמני סרי מחדתא. שאם הגיע הלבנה הישנה לתכלית לשוכני א"י שחרית יום שבת עם הנץ החמה, והיא עומדת באותה שעה ברקיע על ראש שוכני קצה המזרח והוא להם חצות יום ו' לפי שהם מתאחרים י"ח שעות, והם לא ראו הלבנה מאחרי שחרית יום ו' ולא מפני שהגיעה לתכלית דקותה, אלא מפני אור החמה התוקף עליה מיום ו' שחרית עד חצי היום שהגיעה לתכלית דקותה, ואז נכסתה מהם ומכל העולם כאחת, וזו היא הלבנה הנכסית לשוכני קצה המזרח ו' שעות קודם שהגיעה לתכלית דקותה. ואם תחלת הדקות שהיא בחדוש הלבנה היתה לשוכני א"י בסוף יום שבת עם שקיעת החמה והיא עומדת באותה שעה על ראשי שוכני קצה המערב והיא חצות ליל שבת לשוכני קצה המזרח לפי שהם מתאחרים משוכני א"י י"ח שעות, והם אינם יכולים לראות הלבנה כל הלילה מפני שהיא מסתתרת תחת הארץ ואף בכל יום השבת אינם יכולין לראותה מפני שהיא הולכת אחר החמה ואור החמה תוקף עליה ומונעה מלהראות עד סוף יום שבת עם שקיעת החמה,

אף על פי שכבר עברו מתחלת דקותה י"ח שעות, זו היא הלבנה החדשה הנכסית לשוכני קצה המזרח י"ח שעות, מאחר שהגיעה לשיעור המראה שנראתה בו לשוכני א"י והוא היה תחלת הדקות. וזה הוא פי' לדין שית מעתיקא ותמני סרי מחדתא, לדידהו שית מחדתא ותמני סרי מעתיקא. ובזה נשלם פי' ג' שמועות הקשות בעזרת השם הנותן חכמה.

ועוד אני מוסיף לך לפרש מה שסמכו לזה בגמ' צריך שיהא לילה ויום מן החדש, מנא לן, ר' יוחנן אמר מערב עד ערב ריש לקיש אמר עד יום האחד ועשרים לחדש בערב, מאי בינייהו וכו' עד רבא אמר חצות לילה איכא בינייהו. לר' יוחנן דאמר מערב עד ערב, כשם שהשבייתה בכל ימים טובים נמנית מתחלת לילה עד תחלת לילה כדרך שביתת השבתות, כך ימי החדש שהמועדים תלויים בהן כולן נמנין על הדרך הזה, לפיכך צריך שיהא כל הלילה עם היום מן החדש. ולריש לקיש דאמר עד יום האחד ועשרים לחדש בערב, ס"ל מדכתיב בערב ולא כתיב עד הערב לומר לך שאף הערב כולו הבא לאחר יום אחד ועשרים הוא נמנה בחשבון ימי החדש שעברו והוא עד חצות ליל יום שנים ועשרים. ולא לענין אכילת מצה וחמץ הזכירו הכתוב, אלא ללמדך שעד כאן הוא סוף ימי החדש שעברו, וזה הוא שאמר לחדש בערב כלומר שסוף ימי החדש תלוי בערב. ומזה אתה למד, כשם שסופן בחצי הלילה כך תחלתן בחצי הלילה. וכן מצינו שנקרא חצות ראשון מן הלילה ערב כדכתיב בארבעה עשר יום לחדש בערב תאכלו מצות, ומצה הנאכלת עם הפסח היא עד חצות. אבל מזה הערב האמור באכילת מצה לא רצה לדקדק, מפני שהוצרך לגופו ללמד זמן אכילת מצה, ולפיכך דקדק מסוף הפסוק, שלא נאמר לענין מצוה התלויה בו אלא למנין ימי החדש. ולדברי ריש לקיש אם היה חצי הלילה והיום מן החדש דיו. וליתא לדריש לקיש, שאילו היה כדבריו לא היה מולד זקן נדחה ומי שדחה מולד זקן כר' יוחנן און וחקר ותקן.

כתוב שם - השגות הראב"ד על הרז"ה

כתוב שם (ר"ה כ'): ודע כי חשבון הימים הנמנים מימי השבוע [תחלתו מן הנקודה ג'] וכו'.

אמר אברהם: הנה הוא כמלקט שבלים מאחרי הקוצרים, ולא השיג אפילו כמלא מגל. כי הימים דבר ידוע הוא מן המזרח מתחילין, אבל לחשבון השבתות

והמועדים וקביעותם ביום ידוע, כגון בט"ו בניסן פסח, ובט"ו בתשרי סוכות, וכן כל שאר המועדים אינן אלא לחשבון יושבי ארץ ישראל כי שם נקראו מועדי י"י שבתות י"י, והיום שהוא ראוי לא"י לקבוע בו המועד הוא ראוי לכל העולם, ושאינו ראוי להם אינו ראוי לכל העולם ואם קבעוהו נאמר שקבעוהו שלא בזמנו. והדרך הזה פירש בו בעל הספר הכוזרי, אלא שלא עלו דבריו כהוגן לפירוש שמועה זו כאשר נכתוב במקומו.

במאור דף ה. ד"ה כי סליק (ב) (ראש השנה דף כ ב)

כתוב שם: כלומר אם נולד בירושלים ביום שבת קודם חצות בידוע שנראה סמוך לשקיעת החמה ביום שבת לשוכני קצה המזרח, ולא נמלט מזה וכו'.

אמר אברהם: אחר הדברים האלה, ואחר הגליון כלו הזה, והריח אשר הריח מן הכוזרי ומחבורי רבי אברהם ב"ר חייא הספרדי כי הם פירשו ההלכות הללו על זה הדרך עצמו והוא מתעטר בעדים שאינם שלו, אין לנו ללמד מדברי מי שאינו מאנשי התלמוד לפי שהם מסבבים פני ההלכה לדבריהם כאשר לא כן. וכבר שמענו כי הנשיא רבי יצחק ב"ר ברוך ז"ל שהיה בקי בזו החכמה והיה בקי בהלכה שבר את הדברים האלה וישר כחו ששבר. כי אין לנו לילך אחר יושבי הצין שהם יושבין בקצה המזרח ונניח יושבי ארץ ישראל שהן עיקר המועדות והמקרא שכתוב [ויקרא כ"ג לב] מערב עד ערב לא נאמר אלא כנגד יושבי הצין כי ליושבי ארץ ישראל אינו אלא חצי יום בלבד. ומי ישמע אל החלומות האלה אשר אין להם שחר. ועם כל זה ואריכות דבריו אין הלכה יוצאה לאור מדבריו, רק ממה שכתב בספר הכוזרי [שם] יוצא לאור לפי הסברא ההיא, והרואה אותו משם יבין כי שם תחלת השבת מא"י בעבור כי שם עיקר התורה והמצות ושם הורד אדם הראשון כשיצא מגן עדן וקרא שם לימים, וממנו לקחו כל הבאים אחריו. וכשהיה שם המולד לשש שעות מן היום, היה בתחלת הלילה ליושבי הצין, ואם היה רגע קודם נראה בא"י באותו רגע שהוא סוף השבת ואינו נראה ליושבי הצין עד יום ראשון שעה אחת קודם ליל שני, מפני שהוא בדקותה עד ו' שעות בליל יום ראשון ומו' שעות ואילך כבר נכנסה תחת כדור הארץ ואינה נראית בשביל ריחוקה עד ליל יום שני או שעה אחת קודם הלילה והוא עדיין יום שבת ליושבי הצין ואעפ"י כי ליושבי ירושלים כבר יצאה השבת מכל מקום הדבר שוה להם וליושבי הצין כי שניהם קבעו ראש השנה ביום שבת, אלו לשבתם ואלו לשבתם. זהו תורף דבריו. ומכל מקום אין צורך ליום ולילה מן החדש, עד שיהא

נולד בירושלים קודם חצות, שאפילו נולד שם אחר חצות מיד יום ולילה מן החדש לצין ויהיה ראוי להם לקבוע ביום שבת שלהם שהרי הוא נראה שעה או יותר קודם שיצא השבת שלהם, אלא שאינו ראוי ליושבי ירושלים לקבוע ליום שבת שלהם לפי שאינו נראה בו כלל. וזה הוא הקשה בדבריהם אלה, למה אמר: צריך, שאם אמר נולד קודם חצות ממילא יהיה יום ולילה ליושבי הצין, ואפילו לאחר חצות לירושלים יהיה להם יום ולילה מן החדש, זו קשה מן הכל. ואיך נקבע אותו בירושלים ואין ממנו בו ביום כי אם ו' שעות ורגע אחד, ומערב עד ערב [שם] לא נאמר אלא כנגד הצין. ועוד מדבריהם הם נושכים, שהרי צריך שיהא נולד קודם חצות לירושלים כדי שיהא נקבע ביום שבת להם וליושבי הצין, ואם כן צריך הוא ליושבי הצין שיהא יותר מיום ולילה שהרי נולד אחר חצות לירושלים שהוא לילה ויום מן החדש ליושבי הצין ואינו נקבע בשבת לפי שאינו שבת לירושלים. על כן ראוי לשבור דבריהם. ואנחנו כבר נתגלה לנו מן השמים פירוש שמועה זו והיא כתובה אצלנו.

שׁו"ת הרדב"ז ס"י ע"ו

שאלת ממני אודיעך דעתי בענין השבת כי יש חילוק גדול בין השוכנים במזרח לשוכנים במערב ונמצא שמה שהוא לאלו שבת הוי לאלו חול:

תשובה דע כי שאלה זו נבוכו בה רבים ונכבדים אבל אודיעך דעתי בה.

דע כי השבת נמסרה לכל אחד מישראל שנאמר כי אות הוא ביני וביניכם וכמו שאות הברית הוא לכל א' וא' כן השבת נמסר לכל א' וא' וכיון שהשבת נמסר לכל א' בכל מקום שהוא מונה ששה ימים ובסוף הששה עושה שבת שהוא זכר למעשה בראשית שנאמר כי ששת ימים עשה ה' וגו' שאם אין אתה אומר כן אפילו בארץ ישראל יש חילוק קצת:

ואפי' תרצה לומר שע"י התוספת שאנו מוסיפין בכניסתו וביציאתו מתוקן מ"מ התוספת הזה דאורייתא היא ונמצא שאין כל בני א"י שוין בתוספת זה שהרי יש מהלך קרוב לדי' ימים בא"י מן המזרח למערב ואפי' בעירות הסמוכות יש חילוק בזה בין טבריה לציפורי כדאמר ר' יוסי יהא חלקי עם מכניסי שבת בטבריה ועם מוציאי שבת בציפורי אלא מאי אית לך למימר כי השבת ניתן לכל אחד כפי

מקומו אשר הוא דר בו לפי שכבר נשלמו במקומו ששה הקפים שלמים ונכנס השביעי, לקודם קודם ולמאוחר מאוחר.

וגדולה מזו אמרו המהלך במדבר ולא ידע מתי הוא שבת מונה ו' ימים מיום שטעה ומקדש שביעי ומברך בו ברכת היום ומבדיל במוצאי שבת ע"כ ואעפ"י שאינו עושה בכל יום אלא כדי חייו ה"מ מפני שהוא ספק שמא הוא שבת לכל בני אותו המחוז אשר הוא בו וחל עליו איסור שבת א"נ משום דאם הוא שבת הרי יש בו איסור שבת לכל בני העולם שאין חילוק בין השוכנים בקצה המזרח לשוכנים בקצה המערב אלא י"ב שעות או פחות ונמצא שזה עושה מלאכה בזמן שהוא שבת לכל מ"מ למדנו מדחייבוהו לקדש שביעי משמע דלכל אחד נמסר לעשות זכר למעשה בראשית כל חד וחד כי אתריה תדע שאח' שהגיע לישוב וידע שטעה ועשה מלאכה בשבת לא חייבוהו להביא קרבן לא חטאת ולא אשם ולא וידוי משמע שקיים מצות שבת.

עוד ראיה מהא דאמרינן עכו"ם ששבת חייב מיתה ולא דוקא יום השבת אלא שקבע לו יום א' לשבות בו משמע שכל מי שעושה מלאכה ששה ושובת יום א' סוף סוף שובת נקרא.

עוד ראיה שהרי השבת ניתן במרה וממרה לא"י יש קצת חילוק שהרי מרה לדרום וא"י לצפון נמצא שלא היה השבת מצומצם בין מרה לא"י אלא שהוא ית' צוה את השבת לישראל לכל אחד מהם או לכלם בכל מקום שימצאו שהרי גלוי וידוע לפנינו ית' שעתידין בניו לגלות לקצוי הארצות ויהיה ביניהם מרחק גדול וטעם זה אנו צריכים לכל המועדות ויום הכפורים לפי שגם בהם תפול השאלה.

ודע כי נפל מחלוקת בין הראשונים מאי זה מקום מתחיל היום וגם מאי זה מקום מתחיל יום השבת עיין במ"ש בספר הכוזרי ובעל יסוד עולם ולדעת כולם השוכנים בקצה המזרח השבת להם קודם השוכנים במערב ונמצאו אלו מותרים במלאכה בזמן שאלו אסורים אלא צריכים אנו לומר כי השבת נתן לכל א' מישראל כפי מקומו שימנה ו' ימים שלמים וישבות בשביעי ובזה יש זכר למעשה בראשית:

טענות ומענות בענין קו התאריך

האם
צריך
קו
תאריך

א. טענה: כל עיקר הסיבה לשנות את השבת, הוא ע"פ קו התאריך שנקבע בעיקרו ע"י אומות העולם, כי אין לזה שום יסוד בש"ס ופוסקים שיש קו תאריך בעולם וזה גופא הוא ראייה ברורה שבאמת אין תאריך קובע ע"פ התורה, דכיצד יחסר בתורתנו דבר כזה שנוגע לקביעות השבת, אלא ע"כ כמו שכותב הרדב"ז, דכך היא מצות השבת, שבכל מקום שהוא יעבוד שש ימים וישבות ביום השביעי, וכלשון התורה בכל מקום שהזהירה על השבת ומינה אין לזוז.

מענה: לצורך ברור הענין וביאור המענה נפתח במשל.

משל
הטיול

שני חברים גרו בירושלים יהושע ועודד. יהושע היה יושב אהלים בקביעות בבית המדרש, ואילו עודד אהב לטייל. יום אחד החליט עודד הנודד לעשות טיול סביב העולם. את משך הטיול תכנן לעשרים וארבעה ימים של ימי נדידה, חוץ משבתות, כך שבכל יום יעבור חמש עשרה מעלות ברוחב כדור הארץ, סך הכל כ"ד יום כפול ט"ו מעלות, הן ש"ס מעלות, סבוב שלם. סיפר זאת ליהושע, וזה ברכו בדרך צלחה ולך לשלום, (ולא היה צריך לומר שישב בשלום, כי סוף ההליכה היא ירושלים, בסיום הסיבוב).

וכך התחיל הטיול, בממוצע 15 מעלות ליום נדידה לכוון מזרח. וכדי לא לטעות, עשה לו טבלא של כ"ח שורות, כולל השבתות, שורה לכל יום, ושלשה טורים, כל טור לתפילה, שחרית מנחה וערבית, וסימן, לאחר כל תפילה במקום שלה בטבלא. וכשיצא היה זה ביום רביעי בשבוע בבוקר, ששה ימים בשבוע נדד למזרח העולם, וביום השבת מנוחה. לאחר שלשה שבועות, עברו י"ח ימי נדידה, ולאחר מכן עוד ו' ימי נדידה, ושבת באמצע, עד יום רביעי בבוקר. ס"ה כ"ח ימים, מיום רביעי בבוקר עד יום רביעי בבוקר.

לאחר שעברו עליו כ"ח יום שבהם סימן סך כזה תפילות שחרית מנחה וערבית, הגיע לירושלים, בשחרית בבוקר לביהכ"נ שבו התפלל חברו יהושע,

ויחד התפללו שחרית. בסיום התפילה כשרצו לומר שיר של יום, עודד התחיל היום יום רביעי בשבת שבו וכו', והשתתק, כי שאר המתפללים היסו אותו, וחברו יהושע אמר לו בשקט, היום יום שלישי בשבת. עודד בתחילה לא האמין לו, שוב הסתכל בטבלא, ושוב חישב הימים, וראה שלא טעה במנין התפילות, כ"ח של שחרית וכן מנחה וכן ערבית. ועתה שחרית של היום הכ"ט, וא"כ איך זה ששיתקו אותו, וכי כולם טעו?! איך יאמר היום יום שלישי בשבת היום, הרי כבר אתמול אמר כן בשחרית, ומסומן אצלו בדייקנות.

שוב חשב יהושע בקול עם עודד, הרי חיינו אותו זמן, מעת שעזבתני עד ששוב חזרת אלי, אצלי עברו כ"ז ימים ואצלך כ"ח ימים, איך יתכן?! כל יום שעבר כאן בירושלים יש בו כ"ד שעות, וכפול כ"ז ימים, ס"ה 648 שעות, ואף אתה כך חיית משעה שיצאת עד ששבת לציון, תרח"ם שעות, ואיך נוסף עוד יום.

אז אמר יהושע, שמש בירושלים, כשאני דום, זהו כ"ד שעות מעת לעת, וכן לכל מי שקבוע במקומו, כגון מי ששבת במקומו, שמרגע שהשמש מעל ראשו עד ששוב יחזור למצב זה, יעברו כ"ד שעות. אבל אותם כ"ד ימי הליכה, חוץ מהד' שבתות, שהתקדמת מזרחה ט"ו מעלות, נמצאת השמש עוברת מרגע שהיתה מעל ראשך, עד שתשוב להיות מעל ראשך, רק ש"ס מעלות פחות ט"ו מעלות שהתקדמת בנידודיך לקראתה מזרחה, דהיינו רק מש"ה מעלות, וכשכל מעלה השמש עוברת בד' דקות, וא"כ ט"ו מעלות הן שעה, א"כ עברה השמש במעל"ע "שלך", רק כ"ג שעות. וא"כ כשעברו אצלי בירושלים כ"ג ימים של כ"ד שעות, בהיותי בה קבוע, הרי אצלך עברו כ"ג שעות בכ"ד ימים, בהיותך נודד מזרחה, נמצא יומך קצר בשעה, והשבתות היו לשנינו שוות בנות כ"ד שעות, כי אל יצא איש ממקומו ביום השבת, אף הנודד, נשאר אז קבוע מכל ימות השבוע, כך שכל יהודי ששבת שומר, כ"ד שעות שביתה עובר, בכל מקום בו נמצא הוא בעולם, שובת מספר שעות כמו כולם.

ומעתה יש לדון, מאחר ששנינו צדקנו בחשבון מנין המעל"ע של כל אחד, א"כ כשהגעת עד הלום, מה תעשה בעודך היום, האם כך תמשיך מעתה ועד עולם, ותשבות שבת לפני כולם. ואם תשנה, האם רק כשתגיע לסבוב שלם,

וממתי נמצאת שונה ביום אחד ממקום חנייתך בדרך הנידודים, שהרי לא יתכן, שרק בירושלים נמצא ההפרש של יום והרי כל המערביים לירושלים, עוד יותר מכאן השעה מוקדמת אצלם. ואם לא מצאנו לזאת השאלה תשובה במפורש בתורה, הרי למנות ששה ולשבות בשביעי, לא יועיל לנווד ונוסע סביב העולם, וממילא, גם לכל הקבועים מסביב לכדור, איך נמצא להם סידור, והא לית מידי דלא רמיזי באורייתא, מבריאית העולם ועד סוף שית אלפי שתא.

(הערה: לא משנה משך הטיול סביב העולם, שלשה ימים שלשים או מאה, העיקר שכל השלמת סיבוב אחד יוצר הפרש של יום לכאן או לכאן, לפי כיוון נדידתו.)

והרדב"ז בסי' ע"ו לא דן כלל במי שהולך סביב העולם אלא רק על מקומות קבועים ממזרח ומערב לירושלים, כפי העולם המיושב שהיה ידוע בזמנו. ומה שהביא הרדב"ז בסוף התשובה שיש מחלוקת ראשונים היכן קצה המזרח, י"ל, דרצה לבאר לשואל דמה שיש מקומות שמקדימים לירושלים לקבל שבת, והם מזרחיים לה, לא כולם מסכימים עד היכן נחשב מזרח. ולכאוי' רמז בזה ג"כ על הנפק"מ, והוא, דיש אזור שבו נחשב לאחד מזרח ולשני מערב. דאי לאו להאי מילתא, מאי נפק"מ היכי חשבי המציאות, כל ההולך למזרח, עד כמה שיגיע רחוק נחשב מזרח. וממילא יש מקום ללמוד, דכמו שלרז"ה והכוזרי מעבר לקצה המזרח הוי כבר מערב, ה"ה ליסו"ע מעבר לקצה המזרח שלו, לפי חשבונו מטבור הארץ, יהא נחשב מערב. וראה נספח ב' מה שהקשינו על קביעת היסוד עולם שמקום המולדות הוא טבור הארץ שאינו ירושלים, ולפיכך אין כלל צד למדוד צ' מעלות מזרח מטיבור הארץ ולא מירושלים, וממילא נשאר רק הצד של הרז"ה שקצה המזרח הוא צ' מעלות מירושלים. והרי הרז"ה הוא מהפוסקים, ויש עוד שהסכימו איתו, וניזיל בתריה. ומה שלא הוזכר בש"ס, ישנן עוד דברים שלא הוזכרו ואנחנו מקובלים בהם במסורת מרבתינו, כגון כללי עיבור החודש בחשבונו, גטר"ד ובט"ו תקפ"ט, הנובעים מכלל חדש בחשבון העיבור שבימינו, שהוא הפוך ממה שמפורש בגמרא. ואכמ"ל.

באור
דברי
הרדב"ז
ושאין
בו
פתרון
לבעיה

קצה
המזרח
דבוק
לקצה
המערב
והוא קו
התאריך

במה
שלא
הוזכר
בש"ס
ופוס'

ב. טענה: יש מקום לטעון דמקום קו התאריך תליא בצורת התפשטות גילוי

היבשות והאיים.

איך
לקבוע
היכן קו
התאריך

מענה: אין לטעון כן, דכי משום שלא נודעו לא על קיומם ולא על

תושביהם נחשב שאינם קיימים ואין נקבע שם הדין עד שיבואו הידועים ויתיישבו שם. אלא ודאי אף שהתושבים שם הם גויים, כיון שהיו שם מקדמא דנא, אזי שייך לדון על מצב שכל ההיקף של הכדור מיושב, על פי מה שנמסר בקבלה ברמז או בסוד, בגלוי או בצנעה. כלומר, כיון שבכח יש מקום לישוב יהודים בו, שייך לדון בו גם כשאין בו יהודים.

ועוד, דהנה הפני יהושע ראה את הרז"ה וחזק את דבריו מהזהר ויקרא (י). וכוונתו לפי הנ"ל מבוארת, דכיון שבזהר כתוב שיש אנשים כאן ויש אנשים ג"כ מהצד השני של הארץ שכאילו עומדים הפוך, מוכיח הפני יהושע מהזהר שיש באמת ישוב גם בצד השני של כדור הארץ וממילא שייך לדון על מקומות אלו ברצף, כהמשך המערב, ממקום ישוב למקום ישוב מערבי לו, עד י"ח שעות לאחר ירושלים.

וכן הוא בהדיא בערוך לנר, וז"ל - "וע"פ הזהר שידע כבר שיש יישוב גם למטה לא צריך זה שגם שם יש טבור הארץ ביישובם אלא שירושלים הוא העליון". ובריש דבריו ציין את פי' בעל המאור עפ"י התכונה, הידועה אף בזמן הערוליני, ולא ציין לפירוש אחר. והרז"ה רז' ה' גלי ליה, והיה לאור ישרים זורח להולכים בחושך.

ג. טענה: כיון שיש מקומות שכבר התיישבו שם יהודים ונהגו לפי שיקול

דעתם או כפי מנהג המקום של אומות העולם, שוב אין יותר לשנות את מנהגם, אפילו שאינו מתאים לעולה מן הפוסקים, בהסתמך על הדין, דבמדבר שאין שם ישוב קדום, מונין ששה ושובתין בשביעי, ומסתבר דה"ה בכל ישוב חדש.

האם
מנהג
היהודים
למעשה
בכל
מקום
קובע את
התאריך
בו

מענה: יש להקדים לכך בציור לדוגמא, בענין מי שהלך במדבר ושכח איזה

יום הוא מונה, דסופר ששה ושובת בשביעי. לו יצוייר באדם שהלך במדבר, והגיע למעין ונאות מדבר, וקבע שם מקומו, ובנה לו שם בית וחצר, ובמשך הזמן

התקבצו אליו עוד אנשים, והקימו שם ישוב חדש. והנה ברבות הימים, התברר להם מהולכים ושבים, שכמה ק"מ צפונה להם יש ישוב ישן של יהודים, קהילה ותיקה ומבוססת בת"ח ומסורת בדוקה, ונודע להם שנוהגים שם במנין אחר של ימי השבוע, ולא ידעו מזה עד עתה.

מעתה יש לעיין ולדון האם הישוב החדש שקבע לעצמו מנין הימים והשבתות לפי אותו אדם שהגיע ראשון למקום, ומנה לעצמו ששה ושביעי, והפך למנהג קבוע למקום, האם ישנה מנהגו לפי הישוב הסמוך קצת משום מנהגו שהוא מנהג ותיקין.

אכן באמת קשה לצייר ציור כזה, שהרי מי שמונה ששה ושובת בשביעי, מותר רק במלאכות משום פיקוח נפש, ולא חי כלל חיים רגילים עד שיתברר לו האמת. אבל אפשר שיצוייר באופן שחשב שכך הדין במקום שהגיע אליו, כגון שלא טעה במנין ולא שכח, אלא הגיע למקום, שכבר סמוך לו התיישבו שם יהודים שבאו מכיוון אחר ומנו לפי מנינם, ושני המנינים שונים. האם יתבטל המנין החדש שלא נעשה ע"י ת"ח, מפני הישוב הסמוך ששם המנין נעשה ע"י ת"ח ותיקין. האם המקום שנוהג מחדש לפי מנין, נחשב שעדיין נמצא במדבר, מדבר הדעת, וכשיוודע לו על המנהג של הישוב הסמוך, שמנהגו הוא מתוך ישוב הדעת, ומבוסס בהלכה, ישנה בהתאם לכך. או דילמא ימשיך במנהגו, ונמצא שיהיו שני מקומות סמוכים ביבשה שסופרים כל אחד מהם יום אחר, אף שרואים אותה שמש באותה שעה.

ובענין מנהגים בני סמכא. בריש ב"ב ב'. תוס' סד"ה בגויל כתב דיש מנהגים של שטות שאין לסמוך עליהם. ובשע"ת סי' ח' סק"ג, דאין לסמוך על מנהג של טעות, וכן בשע"ת סי' תקפ"א סק"ז - "שמנהג בקצת מקומות וכו' לא נתפשט מבעלי תורה".

מנהג
שאיין לו
שורש
הלכתי
אינו
מנהג

ד. טענה: רובן ככולן של הראשונים חולקים על הרז"ה.

האם
דעת
הרז"ה
הוא
דעת
יחיד

מענה: אין זה נכון. חדא, דהכוזרי והתשב"ץ בהדיא סוברים י"ח שעות. דזה לשון התשב"ץ חלק א' סי' ק"ה בסופו בפירוש השמועה השלישית - "הנה המולד היה בחצי הישוב, הוא ארץ ישראל, ששם הקבוע, ליל שישי בתחילת הלילה, ותיראה שם ליל שבת, ואז יקבעוהו לכל העולם. ובסוף המזרח כבר שקעה החמה שש שעות קודם [כלומר קודם שעת הראיה בא"י שהוא ליל שבת], לא יבוא להם יום שבת עד לאחר י"ח שעות". וכן פירש התשב"ץ את השמועה השלישית בח"ג סי' רט"ז ג"כ על יסוד של הפרש י"ח שעות בין ירושלים למקום המאחר לה ביותר הוא קצה המזרח שמאחר לירושלים י"ח שעות. והריטב"א והר"ן, אחרי שהקשו הרבה על רש"י ודנו בפירושו, ציינו את פירוש הרז"ה ללא קושיא, ולא תמהו על דעתו. והראב"ד והיסו"ע דפליגי על הרז"ה, כתב החזו"א דזהו רק בפירוש הסוגיא, אבל ביסוד של י"ח שעות מודו, מדלא הקשו בהדיא על כך, ועל כרחך אינו דעת יחיד מחודשת. ומה שלכאורה משתמע מדברי היסוד עולם כפי שפירשו המחר חדש יבואר באריכות בנספח ג'. ובשו"ת מן השמים לר' יעקב ממרויש מבעלי התוספות סי' ס"א - "ועוד נסתפקנו בשלש שמועות במסכת ראש השנה שנאמרו מפי ר' זירא, האחת שצריך שיהיה לילה ויום מן החדש, והשניה נולד קודם חצות בידוע שנראה סמוך לשקיעת החמה והשלישית עשרים וארבע שעי מכסי סיהרא. ונשאנו ונתנו בהם וטרחנו שבח ליוצרנו והגענו ליסוד הסוד והסתיים ביניהם כאשר פירשם הר"ר זרחיה וכו'".

ועוד, דלא מצינו בראשונים אף אחד שדוחה בהדיא את הי"ח שעות כמקום קו תאריך כלומר כמקום פגישת המזרח עם המערב [מקושיא או מסברא או טעם אחר], ומאידך לא מצינו אף אחד מהראשונים שמציע שיעור, כגון י"ב שעות. וכידוע בדרכי ההלכה, ואין שום סיבה לחלק בין נושא זה להלכות ביטול ובורר בשבת, אין אחרון או כ"ש אחרוני אחרונים יכולים לחלוק על דברי ראשונים מפורשים, ללא סמך של ראשונים אחרים בהדיא. היוצא מדברינו שאין לנו פוסק מפורש שיסבור אחרת מהרז"ה במקום קו התאריך. על כן י"ל שההלכה הוכרעה מזמן הראשונים, ולא יכולה החלטה של חכמי התורה בדורות

אין חולק
בהדיא
על י"ח
השעות
ואין מי
שמציע
דבר אחר

האחרונים לחדש פסק מחודש מסברא לבטלה. וכן לא יכול מנהג שהשתרש שלא עפ"י שיקול דעת הלכתי צרוף לבטלה, ובודאי לא כשהנוהגים לא ידעו כלל מההלכה.

ה. טענה: מה שכתב הריטב"א שפי' הרז"ה יותר מחוור הרי כתב זאת אחר שהביא את פי' רש"י על הילפותא בגמ' למקור דין לילה ויום מן החדש. וא"כ י"ל דכשציין שפי' הריטב"א יותר מחוור הוא רק על ענין זה ולא על פירושו לשלשת השמועות.

במה
מסכים
הריטב"א
להרז"ה

מענה: אין זה מסתבר, דז"ל הריטב"א - "ויש להרז"ז ז"ל בהלכה זו שיטה אחרת שהיא יותר מחוורת". ומדנקט לשון שיטה משמע שכוונתו לכל הפירוש בסוגיא, וכן מדנקט לשון הלכה, בוודאי לא שייך לומר הלכה לילפותא מקרא, ומאי נפק"מ בפי' אחר לילפותא, אלא ע"כ הלכה היינו כל הסוגיא. ועוד שלא הקשה כלום על הילפותא ובאורה אליבא דרש"י, ואמאי נקט בפי' הרז"ז ז"ל שהוא יותר מחוור, בלא טעם.

והנה, מה שכתב הריטב"א דדברי הרשב"א נכונים במה שהקשה על רש"י ופירש אחרת, הוא עדיין בשיטה של רש"י לפרש הסוגיא שהראיה אפשרית ששעות לאחר המולד, וזה אינו לפי התכונה. ולפי זה מובן מה שסיים הריטב"א בסוף הסוגיא דלהרז"ה שיטה יותר מחוורת, היינו שהוא מבאר עפ"י התכונה שצריך כ"ד שעות לראית הלבנה אחר המולד, ולכה"פ י"ח שעות כקצת ראשונים. וכמו כן שהראיה היא סמוך לשקיעה ממש, ודלא כהראב"ד, והרשב"א בפשוטו (דפירש אחר שדחה את פי' רש"י שראו הישן אחר חצות היום) באמת צ"ע גדול איך אפשר לראות הירח הקטן כמה שעות סמוך למולד בצהרי היום. אכן אפשר לפרש ברשב"א אחרת. דז"ל - "דהכא לא בשנראה ממש הישן בליל שלשים דא"כ א"א לקדשו ביום שלשים אלא כשנראה ישן ביום כ"ט לאחר חצות דכיון שכן בידוע שימשך הישן עד תחלת הלילה דשית שעי מתכסי סיהרא עתיקא בכל דוכתא ונמצא שאין לילה ויום מן החדש". ונראה שכוונתו במה שכתב 'כשנראה ישן ביום כ"ט לאחר חצות', היינו סמוך לקצה המערב,

שאצלם השעה שש שעות יותר מוקדם ואז אפשר לראות הישנה בשחרית, וכיון שכן, מוכח שעוד יותר משש שעות יהיה המולד בא"י והיינו אחרי השקיעה, ואזי חסר מן הלילה ויום מן החדש. אך לפי זה צ"ל דלא ס"ל כפירוש רש"י בשמועה השלישית, דאת הישנה בשחרית עד שש שעות סמוך למולד רק בני המזרח יכולים לראות, דבני מערב צריכים י"ח שעות קודם המולד. [ואפשר שזה שורש השאלה בשו"ת מן השמים להכריע האם כשיטת רש"י דאפשר לראות שש שעות אחרי מולד אמיתי, או כשיטת הרז"ה עפ"י התכונה דבעינן כ"ד שעות]. ומה שהזכיר הריטב"א 'בהלכה זו', צ"ל בנפק"מ להלכה לענין מולד זקן. דהרי לכאורה יש סתירה בין שתי השמועות הראשונות, מהו גבול המולד ביום הראוי להתקדש לר"ח, שלפי פ"י רש"י לא קשה, אך התוס' מקשה עליו מהמציאות, אלא דנשאר התוס' בקושיא שאין ישוב לסתירה. והרשב"א מקשה על רש"י מתוך הסוגיא הקודמת מדעת ר' יהושע בן לוי, אך ישובו שכותב עליו הריטב"א שנכון הוא, דמשמע מהשמועה הראשונה שאם המולד לאחר תחילת הלילה ויש זמן של ישרן בתחילת הלילה, נפסל היום מלהתקדש לר"ח, לא פותר לנו את הסתירה מהשמועה השניה, דלפיה אפשר לקדש היום בעוד המולד קודם חצות היום. והריטב"א אחר שהביא דברי הרשב"א לא עומד על ישוב הסתירה הזו, ולא מקשה על הרשב"א בזה, ואילו לפי פ"י רש"י לא קשה.

לכן נראה לומר דזה מה שהביא את הריטב"א לומר שפירוש הרז"ה יותר מחוור שמיישב הכל, גם מהמציאות שמתאים לפי התכונה, וכדכתב הר"ן, וגם את הסתירה בין השמועות, וגם לא קשה מהסוגיא שלפני כן, וגם שמתאים להלכה דעד מולד זקן לא נדחה ר"ח תשרי.

1. **טענה:** מה שהראשונים לא הקשו בהדיא על י"ח שעות, הוא משום שכולם סברו שכל הצד השני של הכדור, אינו מיושב וכולו ים, וא"כ אין נפק"מ במה שנאמר קו תאריך אחר י"ח שעות מירושלים, דלמעשה נפסק הנפק"מ אחרי ו' שעות מירושלים מערבה. ולכן בודאי כל הראשונים מסכימים שהיום מתחיל בקצה המזרח, וזהו כוונת הראב"ד, בקושייתו על הרז"ה מה חידש לנו, הא י"ח שעות לענין החצי השני של הכדור, לא נפק"מ, ולענין תחילת הימים

האם
ההסכמה
על מקום
קצה
המזרח
מוכיחה
ששם
ג"כ קצה
המערב

מהמזרח, בזה אין שום חידוש, היכן שיהיה המזרח, שם מתחיל היום, והוא רחוק הרבה מקצה המערב, חצי הכדור או מעט פחות, ואין בזה הודאה על המשך המערב עד תחילת קצה המזרח.

וגם היסו"ע, שהקשה על הרז"ה, הבין כך, והבין בדעת הרז"ה שאין ישוב בחצי הכדור של הים, והנפק"מ היחידה ב"ח שעות הוא בישוב שבתחילת קצה המזרח, ועל זה הקשה שבקצה המזרח אין לחלק המקומות לשני ימים, ולא יתכן חוסר רצף כזה גדול בין קצה המערב שרחוק ו' שעות מערבה מירושלים, ואח"כ ים גדול חצי או כמעט חצי עולם, ואח"כ שוב מתחיל ישוב ששייך למערב, לא מסתבר לומר דבר משונה כזה ולבנות עליו פירוש בסוגיא.

מענה: מתוך קושית הראב"ד למדין שלא הפריע לו כלל קושית היסו"ע, כלומר, דאפילו אי נימא דיש ישוב בקצה המזרח ששייך לקצה המערב, מ"מ לא מסתבר לפרש הסוגיא על פי מקום זה. ואי הוה ידע הראב"ד דיש ישוב בחצי השני של הכדור, לא הוה פליג על הרז"ה בנפק"מ לגביהם, רק ישאר בסברתו בפירוש הסוגיא, לגבי הנפק"מ בבאור השמועה הראשונה לילה ויום מן החדש. דאי הוה קשה ליה כהיסו"ע על הרז"ה, הוה ליה למימר, חדא, דלא מסתבר לחלק את קצה המזרח, ועוד, דאף אי נימא שיש מקום לחלק, מ"מ לא מסתבר שיש משם נפק"מ לענין סוד העיבור דתליא רק בא"י, כי מציון תצא תורה.

מאידך, היסו"ע לא הקשה כקושית הראב"ד, ולא הביא אותה אף שהיה אחריו, משמע שלא הפריע לו לפרש את מקום הראיה עפ"י מקום שאינו א"י (וכמו שפירש בעצמו על פי קצה המערב בשמועה השלישית, וכן נקט הראב"ח בפירושו לשמועה השלישית, וכן כתב באבודרהם בסדר העיבור שער הקביעות והדחיות). ומה שהקשה על חלוקת קצה המזרח, זהו מחמת חוסר ידיעה על הישוב בחצי הכדור התחתון, אבל אי הוה ידע, על כרחך שלא היה מקשה כך על הרז"ה. ואין אנחנו יודעים מה היה סובר, אי הוה ידע, והחזו"א הכריע מסברא לחלק בין קו העובר ביבשה לקו המחלק בין ים ליבשה. וראה עוד בדעת היסוד עולם בנספח ב'.

ואף אם איננו יודעים בודאות דעת הראשונים המקשים על הרז"ה, מ"מ כיון שלא הקשו בהדיא על היסוד של י"ח שעות, וא"כ אפשר לפרשם או כטענה או כמענה, אין להביא מהם ראייה לכך או לכך, ונסתייע מהראשונים שלא הקשו על הרז"ה, ולא נדחה הודאי מחמת השמא, ובוודאי שלא נקבע כהצד בשמא שנוגד את הודאי, כאשר יש אפשרות לצד שמסכים עם הודאי.

אבל באמת נראה להוכיח כהבנת החזו"א בראב"ד דבאמת מסכים עם הרז"ה בענין י"ח השעות. ומבואר באריכות בנספח א'.

ז. טענה: כיון שלא מוזכר בראשונים המוקדמים לכוזרי ולרז"ה ענין י"ח השעות, מסתבר שהם חידשו זאת רק לצורך פירוש הסוגיא, וא"כ מאחר שהראשונים פליגי על הרז"ה בפירוש הסוגיא, ממילא אין מקום לקיום חידוש זה כלומר מדפליגי על פירוש זה בסוגיא מוכח דפליגי על היסוד של י"ח השעות.

מענה: יש שלש אפשרויות לבאר הדבר.

א. אפשר שהרעיון מחודש מסברא ע"י הראשונים שפירשו את הסוגיא על פיו. אך כיון שלא התייחסו החולקים על סברא זו בהדיא, ולא הקשו עליה מסברא, או ראייה להיפך ממקום אחר, אין ללמוד מכאן שהם חולקים על הסברא, אלא להיפך, מזה שלא דחו הפירוש לסוגיא גם ע"י דחיית הסברא הזו שהיא יסוד עיקרי בפירוש, משמע שהסברא אפשרית ומתקבלת, וכיון שהצורך לה מחוייב המציאות גם ללא הסוגיא, די לנו בסברת הראשונים המפורשת ומסתייע משאר הראשונים שקבלוה או אחרים ששתקו לה. דהא דרך הראשונים כשחולקים על שיטה אחרת של ראשון אחר, הוא להקשות עליו את כל הקושיות שאפשר בין מתוך הסוגיא בין מסברא. שלא כבגמ', דשם כיון שנדחה אמורא מחמת תיובתא שוב אין הגמ' מקשה עליו, ואף אם אסיק עוד קושיא שואלת הגמ' והא כבר איתותב. ומכיון שלא ראינו באף אחד מן הראשונים קושיא מסברא או מהסוגיא ישירות על היסוד של י"ח השעות, ולא אישתמיט חד מן קמיא למימר דלא מסתברא איחור במקום בעולם טפי מ"ב שעות על ירושלים לדוגמא, מוכח הוא שהחידוש הזה אינו חידוש אלא מקובל הוא עליהם.

האם זה שחולקים על הרז"ה בפירוש הסוגיא מוכיח שחולקים ג"כ על יסוד י"ח השעות

משמעות החולקים בפירוש הסוגיא אם יסוד י"ח שעות הוא חידוש מסברא של הכוזרי והרז"ה

ועוד, ראייה ברורה שלא מחוייב הקשר בין דחיית פירושן של בעל הכוזרי והרז"ה בסוגיא לבין דחיית יסוד הי"ח שעות, היא מפירוש התשב"ץ בסוגיא, דנקט דרך אחרת בפירוש שתי השמועות הראשונות שלא יסתרו זה את זה [דהא לצורך ישוב הסתירה בין השמועות א' ובי' השתמשו הכוזרי ובעה"מ ביסוד של י"ח השעות], ומ"מ בפירוש השמועה השלישית השתמש ביסוד זה של איחור י"ח שעות כדבר המובן מאליו, ובלי לציין שמקורו בכוזרי או בבעל המאור. אף שיש דרכים רבות אחרות לפרש השמועה השלישית.

ב. אפשר שהרעיון היה ידוע לכולם ללא עוררין ומחלוקת, וכמו הל"מ. ואף שנמצאו ראשונים שחלקו על הרז"ה בקישור בין מולד זקן ויסוד י"ח השעות, מ"מ לא מצאנו שחלקו על עצם היסוד של י"ח השעות. ומה שלא הוזכר ענין זה קודם בראשונים, הוא משום שלא עלה שום נידון למעשה או להלכה הנצרך וקשור ליסוד הזה כיון שהישוב עדיין לא התפשט באופן הדורש התייחסות, עד שהתגלה לרבי יהודה הלוי בעל הכוזרי ולרז"ה שהסכים עמו הרעיון להשתמש ביסוד זה לתרץ הסתירה בין השמועות הראשונות.

משמעות החולקים בפירוש הסוגיא אם יסוד י"ח שעות הוא קבלה מקדמונים

ג. אפשר שהרעיון הוא כמו סוד שיוצא ומתגלה מתוך פירוש הסוגיא, ומתוך התעמקות הראשונים בהבנת הסוגיא התבאר להם רעיון זה, כמפתח לפירושה. והוא כמו גילוי משמים על הסוד הטמון, שנמסר בהסתרה בשמועות, כסוד מסודות עיבור החודש. דהנה, שתי השמועות בגמ' הן חלק מסוד העיבור כדפירש"י, וסוד העיבור של חשבוננו היום לרבינו חננאל והגאונים הוא הלכה למשה מסיני, כיון דס"ל דכך נהגו מיציאת מצרים עפ"י חשבון זה. וגם להרמב"ם ושאר ראשונים דאזלי בשיטתו דהעיקר הוא חשבון הראיה, מ"מ גם חשבון זה נימסר ע"י משה רבינו לנהוג בו בשעה שאין סנהדרין, כדכתב הרמב"ם בהלכות קדוש החודש ריש פרק ה'. וכללי העיבור בחשבון זה של ימינו הם פשוטים כידוע, אך טעמיהם נסתרים. והשכילו בעל הכוזרי והרז"ה להבין ולגלות את יסודות החשבון כפי דעתן הרחבה, מתוך פלפול ועמקות בסוגיא זו, עד שהחזירו לנו את החכמה שעליה מבוסס סוד העיבור הזה. והוא מעין עתניאל בן קנז שהחזיר מפלפולו הלכות שנשתכחו, וכעין הא דאיתא בגמ' דשכחום

משמעות החולקים בפירוש הסוגיא אם יסוד י"ח שעות הוא סוד היוצא מתוך הפירוש בסוגיא

וחזרו ויסדום, כגון מנצפ"ך. וא"כ, אף אם לא נתגלה סוד טעם מולד זקן איך שמבוסס על יסוד זה קודם בעל הכוזרי והרז"ה, מ"מ כיון שבאו לפרש את טעמי הסוד, הרי הבינו ולמדנו איך קובעי החשבון בנו אותו, וממילא מובן לפי דעת בעל הכוזרי והרז"ה שעל יסוד י"ח השעות יסדו חז"ל, או שהוא מונח ביסוד ההל"מ, בין שאר היסודות, את סוד העבור של מולד זקן המוסתר בתוך הסתירה שבין שתי השמועות, שעמדו עליה גם ראשונים אחרים ליישבה. וחיידוש זה של בעל הכוזרי והרז"ה לגבינו הוא כגילוי משמים שהתגלה להם מתוך גדלותם ועמלם בתורה, כפי שהיה אצל הרבה ראשונים כמותם, [וכפי שהעיד הראב"ד על בית מדרשו], ורבותיהם הניחו להם מקום להתגדר בו, ללמד את ההלכה הזו לכל הדורות הבאים. וא"כ פשוט הוא לומר שדעת בעל הכוזרי והרז"ה שסוד י"ח השעות הוא הלכה למשה מסיני.

אך לפ"ז, מאחר שיש ראשונים שחולקים על פירוש הסוגיא, ממילא הם כאומרים לא פירושה נכון, ואף לא התגלה כאן שום סוד ולא גילוי משמים. ואין צורך לחלוק בהדיא על הסוד יסוד הפירוש, כי ממילא נופל, בדחיית הפירוש.

לסיכום. מעתה שלא גילו הראשונים החולקים מאומה בהתייחסות לרעיון הזה של י"ח השעות, ויש לנו ג' דרכים לבאר דעתם, אזלינן בתר רובא, ומסתייע מדרך הפוסקים כידוע (ראה ריטב"א עירובין ל"ח: ועוד הרבה מקומות; ר"ן ב"מ י"ג: ועוד; פני יהושע בעשרות מקומות; רע"א; חת"ס; לח"מ; פר"ח; א"ר; פמ"ג; ברכ"י; ועוד אחרונים; יד מלאכי סי' תצ"ה; שדי חמד ח"ד 215 ב', ח"ו 133 ב'; ועוד יעו"ש), שהנטיה היא לא לעשות מחלוקת סתם, כשיש מקום טוב לבאר ללא מחלוקת. והמחמיר לעשות מחלוקת, עכ"פ מידי ספיקא דדינא לא יצא.

העולה
מתוך ג'
האפשרויות

ח. טענה: אילו הרז"ה היה יודע שהיבשת בצפון ממשיכה הרבה מזרחה, לא היה קובע את קצה היבשת בשש שעות מזרחה מירושלים, בלבד. דכיון שהאריך הרז"ה לבאר צורת הארץ בהקדמותיו הרחבות, מוכח שפירושו בסוגיא מבוסס על צורה זו, והנה כיון שהתברר שהצורה אינה נכונה ולא מתאימה למציאות, נפל פירושו בסוגיא וכן גבול קו התאריך, שמסתבר שיסודו לפי המציאות.

האם
חידוש
הרז"ה
בפירוש
הסוגיא
נובע
מחוסר
ידיעות
במציאות
גודל
היבשת

מענה: בהדיא כתב הרז"ה ששיעור היבשת נמדד לפי הפלך הרביעי, שהוא

מול ארץ ישראל, ולא מתחשבים בשאר הפלכים. [והוא הפלך האמצעי בישוב, והוא ג"כ המובחר וירושלים בכללו, וזה הטעם שירושלים בטיבורו של עולם (סנהדרין ל"ז). וכדפירש המהרש"א שם בח"א שהוא משום האויר הממוזג שהוא מוכן וראוי להשגת החכמה. וחזינן שהטבור והאמצע מתפרש על המיזוג בין צפון לדרום ולא בין מזרח ומערב. ועפ"י פלך זה ורצועת היקפו סביב העולם נקבע סוד העיבור אשר יסודו בטבור]. ומשמע מדנקט בדווקא אותו, לא בכדי הוא, אלא משום שידע שבשאר הפלכים אין הדבר כן לענין סוף היבשת, ורק בפלך זה מתקיימים דבריו, אבל צפונה מזה כבר מתארכת היבשת למזרח ואין שם מקום שמאחר י"ח שעות בשעות היום מירושלים. וכיון דיסוד פירושו הוא עפ"י מקום אחד בעולם המאוחר לירושלים ב"ח שעות, מה לי אחד שמאחר מחמת מיקומו בהפרש מעלות באורך הארץ, מה לי אחד מחמת שהוא היחיד ברוחב הארץ, כלומר שמצפון לו כבר אי אפשר לאחר כ"כ, די לי במקום אחד יחידי לקיים לילה ויום מן החדש שאליו מתייחסת השמועה. ועוד, דכל הטענה מבוססת על קו תאריך ישר מצפון לדרום, מקוטב לקוטב, ולא חותך יבשת, שהרי אמרו הראשונים שתחילת היום בקצה המזרח, וקצה המזרח הוא סוף היבשת. אכן אין סברא זו של קו ישר מוכרחת כלל, וקצה המזרח בהחלט יכול להתפרש בקצה היבשת המציאותי היכן שיהיה כפי קו החוף המתפתל, ורק ההלכה מגבילה שלא יקרב לירושלים פחות מו' שעות, ולא יאחר שום מקום בעולם את ירושלים יותר מ"ח שעות. ודי במקום אחד בעולם כזה שמאחר י"ח שעות לקיים הפי' בסוגיא, ואכן המציאות הזו קיימת באמת בפלך הרביעי שמול ירושלים. ולא איכפת לנו משאר הפלכים הצפוניים יותר שלא מאחרים כ"כ. אכן זה דווקא ביבשה אבל כל האיים כולל יפן ושרשרת האיים הקטנים שמדרום ליפן (איי ריוקיו) והם סמוכים לאי הדרומי של יפן, בכלל הים הם וטפלים לו, והים בכלל המערב, ואפשר דמשום כך צד מערב קרוי ימה.

ט. טענה: גם בדעת הרז"ה יש לומר דאם חסר משש שעות בין ארץ ישראל לחוף ספרד, מוכרחים להוסיף על המידה, מא"י למזרח, עד שנגיע לסימן הראשון דהוא קצה המזרח, דהיינו ל"ב שעות מחוף ספרד, ובאופן זה יתקיים פירוש של הרז"ה בגמ' עפ"י מה שביאר היסו"ע שחשבון המולדות הוא במרכז היבשה אעפ"י שאיננה א"י. ועוד, שהרז"ה התנה שקצה מזרח היבשה רחוק מא"י ו' שעות רק אם קצה המערב רחוק ג"כ ו' שעות מירושלים, כלומר על כרחך שא"י או מקום המולדות יהא באמצע היבשת.

מענה: זה לשון הרז"ה - "ודע כי סוד העיבור המסור בידינו יסודתו בהררי קדש, והם שתי הנקודות מן הארבע הנזכרות, האחת ארץ ישראל והוא אדמת קדש אשר בה עיר הקדש והוא המקום אשר בחר השם לשום את שמו שם שנאמר עליו, לשכנו תדרשו ובאת שמה, והשנית קצה המזרח שהוא תחילת היישוב וכו' ופי' הענין הזה כי חשבון המולד שאנו אומרים שהוא ביום פלוני בכך וכך שעות מן היום או מן הלילה הוא כנגד ירושלים", ולעיל מיניה כתב - "ונתברר לך מזה כי יש הקדמת י"ח שעות במנין ימי השבוע ושעותיהם בין שוכני ירושלים לשוכני קצה המזרח וכו'". הרי לנו דברים מפורשים, שפירוש הסוגיא לא בנוי כלל על קצה המערב, ואין נפק"מ בו כלל, ולא תליא בכמה הוא רחוק מירושלים. ובספר מחר חדש כתב (דף ט"ז עמ' א' בספרו) בטעם סברתם - "והאיחור הגדול לא יהיה יותר מי"ח שעות, ומפני שארץ ישראל משוכה קצת מטבור הארץ או אמצע העולם לצד מערב לפיכך אמרו [הרז"ה והכוזרי] שהחצי מהכדור השמש דרך ים אוקיאנוס יהיה נגרר אחר מערב ולא אחר מזרח". ומקום המולדות הוא רק ירושלים ולא ישתנה לפי חשבון של אמצע היבשה, ולא יתכן לתלות תניא בדלא תניא, וכיון דתניא בדברי הרז"ה שמקום המולדות הוא ירושלים מטעם שהוא אדמת קודש, ולא מטעם אמצע, אי אפשר לפרש בדבריו מתוך דיוק שאינו מוכרח, ועוד שסותר דבריו האחרים, שמקום המולדות הוא כהיסו"ע או מקום אחר שאינו ירושלים.

וכן כתב בפירוש "אוצר נחמד" על הכוזרי מאמר שני אות י"ט וז"ל - "אבל חז"ל חשבו האורך מקצה המזרח ממדינה שהיא אצל שפת הים המזרחי, והדעת

מכרעת שנחשוב מן המדינה שהיא ברוחב נגד ארץ ישראל כארץ ישראל. ואנחנו נראה כי ארץ הצינים וכו' היא ברוחב שלשים מעלות מן המשוה, וא"כ מן הראוי שזאת נקרא קצה המזרח לדעת חז"ל וכו' ואין זולתה מדינה אחרת יושבת על הים המזרחי שתהיה ברוחב הזה או קרוב לו. וכו' הרי ירושלים מקצה ישוב המזרחי תשעים מעלות שהוא רובע כדור הארץ, והרי שם נאה לירושלים וכו' שהיא בטבור הארץ וכו'. ובזה גלותי חרפת החבר מבעל יסוד עולם וכו' וכי הסכמת חכמי האומות כדאית להרעיש ארץ ומלואה בענינים התלויים בתורת ה', ואדרבה מבואר מן הכתוב ומדברי חז"ל שא"י בטבור הארץ וירושלים אמצע הישוב וכו'. ולמען דעת כי כנים דברי ושאין מקום לומר שהאורך נחשב מן המערב בהחלט עד שנקשה מזה אדברי חכמינו ז"ל, אזכיר חלופי החשבונות בהתחלת האורך מן המערב לחכמי האומות וכו'", ומפרט שם כמה וכמה דעות מהיכן ומאלו איים מתחיל קצה המערב של הישוב.

ומה שהתחיל לבאר הנקודות ע"י נקודות במרחק של י"ב שעות והתחיל מקצות היבשת, הוא כדוגמת הכוזרי בלשון "קוטרים" שנקט, וכדבאר בו שם בפירוש "קול יהודה", דאיירי ברבעי הכדור הנוצרים בחלוקה ע"י קוים של קוטר, שהוא קו היוצא מההיקף ועובר דרך המרכז וממשיך עד שפוגע שוב בהיקף (ונראה לי שלשון קוטר הוא כדוגמת הלשון האנגלית לרבע "קוורטער", וכן לשון "קוודראט" בלע"ז הוא רבע). והרז"ה שהולך בשיטת הכוזרי, נוקט כמותו שהעיקר הוא בירושלים וממנה מתחילים, ולא מטעם מרכז היבשת, ואעפ"כ יש מרחק י"ח שעות מערבה ממנה, ורק ו' מזרחה ממנה. וטבור הים נקבע מקומו כמול ירושלים, שהוא סוף הקוטר היוצא מירושלים. וה"ה קצה המערב נקבע מקומו כמול קצה המזרח שממנו מתחיל הקוטר ובו התחיל הרז"ה, וסופו של הקוטר הוא קצה המערב. כלומר, שקצה המערב נגזר ממקום קצה המזרח, ולא להיפך. ולא בכדי התחיל הרז"ה לבאר הנקודות בנקודת קצה המזרח, אעפ"י שהיא האחרונה לקבל היום, דהיא הידועה י"ח או ו' שעות מירושלים, וקצה המערב רק פועל יוצא ממנה. ואי אפשר להכניס בדעת הרז"ה את שיטת היסוד"ע שמקום המולדות הוא בטבור הארץ, ואף היסוד"ע הוכיח זאת

לא רק מהאמצע של היבשת, אלא מתוך הליקויים, כלומר שמקום המולדות חייב להיות מתאים למציאות האסטרנומית, והרי גם לפי היסודי, כפי המפות בימינו אין טבור הארץ שכתב, רחוק מקצה המערב, חוף ספרד, ו' שעות אלא ארבע וחצי שעות, ואעפ"כ, לא יתכן שישנה את מקום המולדות לפי האמצע, ויזניח הראיות מהליקויים. וה"ה להרז"ה. והרעיון של אמצע היבשת אינו מוכרח בסברא כלל, וכשם שהקשה הראב"ד שלא יתכן לתלות הראיה בקצה המזרח, כך יש להקשות מעין זה, שלא יתכן לתלות מקום המולדות ברעיון גאוגרפי שאינו קשור לא"י, ולבטל את הסברא שהכל נקבע לפי א"י, או שיתאים למציאות האסטרנומית.

ועוד, הרי בא הרז"ה לבאר השמועות שאמרו חכמי הגמרא, ולא לבאר שמועותיו, ובודאי שאין לחז"ל חכמי הישיבות שבא"י ובבבל שום קשר לספרד, והעיקר אצלם הוא א"י כי מציון תצא תורה, ושם מקום המולדות, ולפי דעתם פירש הרז"ה את שמועותיהם ולא לפי מקום גלותו, וכי אם היה גר בסין היה מפרש הסוגיא אחרת, אתמהה.

י. טענה: באם נסבור בדעת הרז"ה דאף הוא סובר שאין לחלק יבשת, א"כ איך שייך ישוב שיש בו תושבים, כלשוננו, ששייך לציון ויושבים על שפת ים אוקיינוס, ומאחרים לירושלים י"ח שעות.

היכן
גרים
יושבי
קצה
המערב
אם אינם
על
היבשת

מענה: יש לבאר זאת בשני אופנים. חדא כהחזו"א, שלא מדובר ביושבים בפועל, רק בכח, שאם יהא כזה מקום ישוב, שייך בו איחור של י"ח שעות. ולא בעינן בפועל, כי נועד רק לשמש יסוד לדחות מולד זקן ודי בזה לצורך החשבון הממוצע שבידינו שאף הוא בנוי על אורך חודש ממוצע, שאף פעם לא היה בפועל בדיוק כזה, דכשמו כן הוא, ממוצע של האמיתיים שהיו ושיהיו בפועל. ולכן כל הלשונות של הרז"ה והכוזרי, הם רק ציור של מקום ישוב בכח.

עוד יש לבאר, דמלכות צין כללה גם כן איים בתוך הים, שכבשום ומלכו עליהם, ויש רבים כאלה בים שממזרח ליבשת בממלכת צין. והיושבים על איים אלו נקראים אף הם יושבי המזרח ביחס לירושלים, ויושבי צין ביחס לממלכת

צין, אך על פי דין תורה הם מאחרים לירושלים עד י"ח שעות. ולא מחייב שיהא במציאות אי שיושב ממש על נקודת הצ' מעלות מירושלים, כלומר ששפת ים אוקיינוס שהאי נמצא בו ובו איירי הרז"ה, הוא ממערב לאי, והוא על גבול הצ' מעלות. אכן באמת אם נחפש נמצא כזה אי סמוך לקוריאה הדרומית ושמו "האטא דו" (Hat'ae Do), והרבה איים יש שם ובתוך האוקיינוס עמוק לתוך הים, שמיושבים בעשרות ומאות אלפי איש. ודי לנו באי קטן שמכיל מעט תושבים, לסמוך עליו לענינו, אף שאין שם יהודים, רק ראויים לשבת שם, ועליו נבנה היסוד של י"ח שעות.

יא. טענה: גם הרמב"ם חולק על הרז"ה וסובר לפחות כהיסו"ע, במקום קצה המזרח, שהרי כתב שאמצע הישוב הוא כ"ד מעלות מזרחה מירושלים, וא"כ קצה המזרח רחוק קי"ד מעלות מירושלים.

האם אפשר לדייק מהרמב"ם סוף פ"א מקדוה"ח מה דעתו בענינו

מענה: כן כתב הרמב"ם בסוף פ"א מהלכות קידוש החודש, על מנת להגדיר את מקום ארץ ישראל, אך אין בזה שום נפק"מ אלא רק לענין נתינת שם למעלות שהן גבול א"י במזרח והגבול במערב. אכן לא כתב שם כלל את שטח הישוב שעל פיו נקבע מקום אמצע הישוב, כלומר ק"פ מעלות לא מוזכרים שם ברמב"ם, ושפיר א"כ הוא דנאמר, והוא מתאים למציאות לפי המפות של ימינו, שהמרחק ביבשה בין קצה המזרח לקצה המערב הוא כמאה וארבעים מעלות, מקצה סין על חוף האוקיינוס ממזרח, עד קצה מרוקו על חוף האוקיינוס ממערב. (דלהרמב"ם מונים המעלות מהאמצע כלפי חוץ, לכן אפשר לסיים בכל מעלה שהיא, אבל לאלו המונים מהקצה אל האמצע ומסתיים המנין בצ' מעלות, ע"כ יש בין הקצה לאמצע צ' מעלות), וא"כ קצה המזרח לא רחוק מירושלים יותר מתשעים וארבע מעלות. ובאם שהיבשה קטנה עוד יותר לפי הרמב"ם, הרי שפיר ניתן לומר גם לפי הרמב"ם שקצה היבשה במזרח רחוק מירושלים צ' מעלות כהרז"ה. וא"כ ה"ה למי שרוצה להוכיח מהפסוקים ממה שקצה המזרח רחוק מא"י יותר מאשר רחוק מא"י קצה המערב, שקצה המזרח רחוק מירושלים יותר מצ' מעלות. אין להוכיח מכך, כנ"ל, דאפשר שפיר שהיבשה קטנה מ"ב שעות, ועל פי גודל היבשה נכתבו הפסוקים בלי להתחשב בשטח הים

השייך לחצי העליון של הכדור. עכ"פ לא מוכח כלל מאמצע הישוב על גודל היבשה, ולא על מקום המולדות, ובודאי לא מוכח ולא מחוייב שהאמצע של היבשת לענין המדידות הגיאוגרפיות של המדינות, נחשב ג"כ אמצע העולם לענין קו התאריך.

יב. טענה: מהרמב"ם פי"ח שהזכיר המדינות המזרחיות והמערביות לארץ ישראל בניסוח שוה, משמע שאורך השטח הנחשב מזרחי לא"י שוה לנחשב מערבי.

האם אפשר לדייק מהרמב"ם סוף פי"ח מקדוה"ח מה דעתו בענינו

מענה: אין שום משמעות ללמוד כך, שהרי אף על היבשה אינו נכון, שהרי אמצע הישוב שעל היבשה אינו בירושלים אלא רחוק כ"ד מעלות מזרחה, וא"כ כמו שעל היבשה אין שוה שטח המדינות המזרחיות לירושלים וא"י, לשטח אלו המערביות, כך לגבי השטח הנחשב מזרחי והנחשב מערבי, אינם מחוייבים שיהיו שווים, ואין להוכיח מלשונם שם לענין קו התאריך כלום. (ואולי זה הטעם שכתב הרמב"ם את המעלות מטבור הארץ שאינו ירושלים, כדי שלא נוכל להוכיח מדבריו כלום לענינו).

יג. טענה: ממה שפירש היסוד עולם שיש טבור הארץ, כלומר ששוה המרחק של קצה המזרח מטבור הארץ למרחק של קצה המערב מטבור הארץ, ושם הוא מקום המולדות, א"כ גם כשיתרחב הישוב כך דינו לעולם שיהא טבור הארץ גם טבור העולם, שיהיו לעולם קצה המזרח וקצה המערב רחוקים בשוה מטבור הארץ, ונלמד מזה שקו התאריך המבדיל בין המזרח למערב הוא ק"פ מעלות מטבור הארץ. וה"ה כשנקבע את אמצע העולם בירושלים.

האם אפשר לדייק מהיסוד עולם היכן קו התאריך בימינו

מענה: אין לנו מבוא לדעת את שיטת היסוד"ע לגבי קו התאריך. והוא משום שמוכרח לפי שיטתו, ודבריו שנביא לקמן, שהישוב אינו יותר מק"פ מעלות, כלומר חצי כדור הארץ, ואילו החצי השני הוא ים ואינו מיושב, וכל הישוב מקובץ בין קצה המזרח - לדידו, ובין קצה המערב - לדידהו. ולפי"ז קו התאריך יכול להיות בכל מקום בחצי שאינו מיושב, ואין לנו מבוא לדעת היכן. ונמצא לפ"ז דגם יבשת אמריקה בכלל הספק, דכמו שאפשר לומר שקו התאריך

לשיטתו סמוך לקצה המזרח, כיון ששם הימים מתחילים, כך יש לומר שהוא סמוך ומערבי לקצה המערב, כיון ששם הימים מסתיימים לפי דבריו. ואלו דבריו במאמר השני, פרק י"ז (עמ' ל"ו ד"ה ועתה ראה) - "ובאמת ע"ד כלל אומר כי אינו אפשר בשום פנים ולא יתכן לבני אדם העומדים כולם ביום אחד [ויומם הכוונה לשעות אור היום ללא הלילה] ורואים את החמה כאחד שיהיה מקצתם קוראים בשם יום פלוני מימי השבוע ומקצתם ביום אתמולו או מחרתו וכו' אמנם אפשר שיהיו בני מזרח עומדים בליל שבת ויהיו אז בני מערב עומדים ביום של יום הששי עדיין, ואפשר הוא כמו כן שאלו ואלו ברגע אחד בעצמם קוראים בשם יום השבת ויהיו אז בני מזרח עומדים ביוםם ובני מערב עומדים בליל שלו", עכ"ל.

כלומר, בסוף דבריו קמ"ל, דהשקיעה היא זו שיכולה לחלק בין המקומות וליצור יום שונה ביניהם, ואז על כרחך אצל אחד יום ואצל השני לילה, אבל שקו התאריך יחלק בין שני מקומות כשאצל שניהם יום, זה לא יתכן. ונמצא לפ"ז שכל דבריו הם רק על האופן שהישוב הוא רק חצי הכדור, ולא יותר, דאז אם השמש בנקודת דלתתא - טבור הים, אזי או שיושבי קצה המערב יראוה, ועדיין לילה אצל יושבי קצה מזרח, או שיושבי קצה המזרח יראוה, וכבר לילה אצל יושבי קצה המערב. אבל אם, כמו בימינו כידוע, התרחב הישוב יותר מחצי הכדור, נמצא שכשהשמש בטבור הים, יראוה גם יושבי קצה המזרח, ואצלם בוקר, כגון ביפן, וכן יראוה ג"כ יושבי קצה המערב, ואצלם כבר אחרי הצהרים, כמו באמריקה, והרי ודאי לכו"ע קו התאריך נמצא בחצי הכדור התחתון, ואם הוא בין אמריקה ליפן, הרי נמצא ששניהם רואים את השמש, וכל אחד נמצא ביוםם אחר. וה"ה אי נימא דקו התאריך בין יפן לסין, נסתר הכלל של היסוד"ע. ונמצא לפ"ז, שאין לנו מבוא לדעת את דעת היסוד"ע לענין קו התאריך, דעל כרחך הכלל שנתן יתבטל, ואין לנו כלל חדש. אלא אם כן נמציא בעצמנו שאפשר קו תאריך בתוך הים, אף שיראו את השמש שני מקומות ביבשה משני צידיו. אך אם כן, שפיר יכול להיות קו התאריך בים שבין יפן לסין, או בין יפן לאמריקה, או בין אמריקה לאירופה. ונמצא שכל האפשרויות הנ"ל בכלל הספק, בדעת היסוד עולם.

האם
אפשר
לקבוע את
קו התאריך
בהתאם
למרכזיות
הרוחנית
העולמית
של א"י
וירושלים
המקובלת
בחז"ל על
פי דרשות
הפסוקים
והקבלה
כנגד הרז"ה
ודעימיה

יד. טענה: יש מי שרוצה ללמוד דכיון דעל פי דרשות הפסוקים ועפ"י הקבלה ירושלים היא מרכז העולם הרוחני ובה עיקר השבת והמועדים והמצוות, והרי מרכז רחוק מכל הקצוות בשוה, ועל כן גם קו התאריך רחוק מירושלים בשוה ממזרח וממערב, ויש רק י"ב שעות לכל צד.

מענה: פשוט בלי ספק, שבעל הכוזרי, ר' יהודה הלוי, ידע היטב פנימיות התורה ודרשות חז"ל כדמוכח מכל ספר הכוזרי, ואעפ"כ כתב שהימים מתחילין מירושלים ולמעשה מקצה המזרח כלשונו - "עד שתשלמנה שמנה עשרה שעות מן העת שהתחילה בו קריאת השבת עד שתהיה השמש לעמת ראש ארץ ישראל ותסתלק הקריאה מהיום ההוא ולא ישאר אדם שיקרא היום ההוא שבת, אבל מתחיל בקריאת שם אחר", אעפ"י שלכא' סותר את רעיון המרכזיות העולמית.

ובאמת, אין זה מחייב כלל שחשיבותה של ירושלים כמרכז העולם וכמקום הגבוה ביותר בעולם ברוחניותו, יקבע ג"כ את גבולות קצות העולם באופן שירושלים תהיה באמצע לענין תחילת הימים. ומוכח כן מפירושי הראב"ח והיסוד עולם, שבודאי לא חולקים על כל הראיות שירושלים היא המרכז הרוחני של העולם, ואעפ"כ נקטו בפירוש השמועה השלישית את טבור הארץ כמרכז לגבולות הישוב, דכשמו כן הוא, ולא הפריע להם שהוא רחוק מירושלים מזרחה כשעה או שעה וחצי ויותר. ממילא גם לפי הרז"ה אף שסובר שמקום המולדות בירושלים, מ"מ לענין קצות הארץ, אין ירושלים במרכז. ולהיפך, הכל טפל לירושלים, וממשיך אחריה, וכדכתב הכוזרי, ששם נכנסה השבת לראשונה בבריאת העולם, ורק היבשת שממזרחה נטפלת לירושלים כפרוריה. ועוד שעתידה א"י וירושלים להתרחב הרבה, כידוע.

ואין לנו אלא שיקול דעתם של הראשונים, אף אם ענין זה נראה לנו שאינו שוה לרעיון המרכזיות הרוחנית הנלמד מהפסוקים ופנימיות התורה עפ"י הקבלה. וכדכתב המ"ב בהלכות תפילין סי' כ"ה סקמ"ב בשם הכנה"ג בכללי הפוסקים דכל דבר שבעלי הקבלה והזהר חולקים עם הגמרא והפוסקים הלך אחר הגמ' והפוסקים. אכן להחמיר כהקבלה שפיר דמי ולכן שייך להחמיר במקומות שמצ' מעלות מזרחה לירושלים עד ק"פ מעלות ואף יותר, לענין השבת

והמועדים. ומה שהביא המ"ב בהמשך שאם יש מחלוקת בפוסקים, הרי הקבלה תכריע, כבר הראנו שאין מחלוקת בפוסקים, עכ"פ לענין אפשרות של י"ב שעות מירושלים, ולכל היותר 34: 7 שעות כהצד של בעל היסוד. ועוד שאין גילוי מפורש בזוהר ובקבלה לענין קו התאריך. ממילא אין שקול הדעת עפ"י הבנת הפנימיות המוזכרת במדרשים ובזוהר, של יודעי חן שהם מן אחרוני אחרונים, יכריע דעה מפורשת בפוסקים שלא על פי דרכי הלימוד המקובלים עלינו. ועוד, במחלוקת שהזכיר הרדב"ז, הרי הרז"ה נחשב מן הפוסקים המקובלים, ואילו היסוד"ע לא.

טו. טענה: אעפ"י שהראשונים חידשו יסוד הי"ח שעות מסברתם, כל הנפק"מ שהשתמשו בה הוא לצורך פירוש הסוגיא, אבל לענין השתנות הימים לא איירו בה כלל, וא"כ הא קי"ל (ב"ב ק"ל:) - "אמר ליה ר' אסי לר' יוחנן כי אמר לן מר הלכה, הכי נעביד מעשה, אמר, לא תעבידו עד דאמינא הלכה למעשה". וכן לעיל מיניה - "תנו רבנן אין למדין הלכה לא מפי למוד ולא מפי מעשה עד שיאמרו לו הלכה למעשה". וכיון שהראשונים לא אמרו לנו הלכה למעשה לענין השתנות הימים, אין לנו להשתמש בחידושם למעשה, אלא או להבין מדעתנו, או להשאר בספק.

האם בעל הכוזרי והרד"ה ודע"מם התכוונו בנוסף לפירושם בסוגיא גם להלכה למעשה לענין מנין ימי השבוע ושמירת השבת בהתאם לכך

מענה: מפורש בכוזרי דנפק"מ לענין כניסת השבת לאחרונה בעולם בקצה המערב. דז"ל - "ויקרא השבת לצין אחר ארץ ישראל בשמונה עשרה שעות וכו' וראה אותה אדם שוקעת והוא בא"י וקרא תחלת השבת, עד שהגיעה אל עומת ראשו אחר שמונה עשרה שעות והיתה ערב לתחלת הצין, ונקרא לשם תחלת השבת, והיה סוף גדרי הקריאה וכו' והרוחב אשר נחלקים בו הקטרים בקריאת יום [א'] בעצמו הוא י"ח שעות לא פחות ולא יותר, קוראים אנשי הקוטר הזה שבת, וכבר יצאו אנשי קוטר אחד מן השבת קוטר אחר קוטר עד שתשלמנה שמנה עשרה שעות מן העת שהתחילה בו קריאת השבת, עד שתהיה השמש לעמת ראש ארץ ישראל, ותסתלק הקריאה מהיום שהוא ולא ישאר אדם שיקרא היום ההוא שבת, אבל מתחיל בקריאת שם [שאחריו] [אחר]". וכן בבעל המאור דז"ל - "ונתברר לך מזה כי יש הקדמת י"ח שעות במנין ימי השבוע ושעותיהם

בין שוכני ירושלים לשוכני קצה המזרח ששוכני ירושלים מקדימין על שוכני קצה המזרח אף על פי שאין המרחק ביניהם כפי מהלך הגלגל הגדול אלא ששעות כשאתה מתחיל למנות מקצה המזרח, אבל במנין ימי השבוע ושעותיהם כך הוא הסדר להן וזהו הסדר הנסדר להן מששת ימי בראשית וזהו המרחק ביניהן במהלך הגדול כשאתה מתחיל למנות מארץ ישראל".

ועוד, הא כתב שם רשב"ם וז"ל - "אבל אפסק דגמ' סמכין דכולהו הוו הלכה למעשה אלא שר' יוחנן לבדו היה מחמיר לעצמו ואמר לתלמידיו כדלקמן שלא יעשו דבר עד שיאמר להם הלכה למעשה. והיינו טעמא, דדילמא הדר ביה מההוא פסק הלכה שפסק ויראה לו טעם אחר בעיניו, ומיהו לאחר פטירתו יש להם לעשות מה שפסק להם, דהא כל ימי חייו לא הדר ביה". א"כ כיון שלא ראינו בראשונים שחזרו בהם, ש"מ דהכי ס"ל הלכה למעשה.

ועוד, הנה הרז"ה בא לבאר בסוגיא זו את ההלכה הידועה בקביעת השנה, מולד זקן, ובאר לנו יסוד ההלכה, ואיך יתכן שיבאר ההלכה למעשה, על סמך יסוד שאינו ברור לו, ושקרי הוא, שאם ימצא שהיסוד מופרך, נפל כל באורו בהלכה, וגם ההלכה התערערה. אלא על כרחך היה פשוט ויסוד מוסד לרז"ה, וכן לשונו משמעה ודאית ולא רק סברא בעלמא דכך הוא הנוהג למעשה, שזהו טעם נולד קודם חצות, עפ"י אחר כניסת היום בעולם עד י"ח שעות אחר ירושלים, בוודאות, ואם היה נשאל הלכה למעשה על איי הים כגון יפן, בודאי היה משיב כפי סברתו וחידושו ובאורו בסוגיא, כלשונו - "וזהו הוא סוד העיבור בדחיית מולד זקן וכו' וכל חכם ומבין בחשבון יכול הוא להוציא חשבון זה מחשבון זה בכל מקום ובכל זמן כפי מה שיצטרך וכפי מה שפירשנו".

גם אם נאמר כהטענה, הא עכ"פ אין לנו לחדש דבר שלא נמצא כלל בראשונים ההיפך מהמפורש, ולכל היותר אפשר להסתפק ולחשוש לצד שמה ששאר הראשונים לא כתבו מאומה בנידון הוא משום שהיה להם דבר זה בספק.

ועוד ראה שהרז"ה לא עלה על דעתו צד נוסף לקצה המערב. שהרי בסוף באורו פירש בדעת ר"ל, דס"ל לשיטתו דמולד זקן יהא בסוף היום, ולא היה

מולד זקן דוחה את ר"ה. והרי יכול היה לפרש בדעת ר"ל, דס"ל כר"י בענין מולד זקן, אלא דס"ל דקצה המערב מאחר מירושלים רק י"ב שעות, ונמצא שהוא בטבור הים, ולענין הזמן עד הראיה, כבר מצינו ראשונים (הראב"ח) דס"ל דמהמולד עד הראיה די ביי"ח שעות ולא כ"ד. ומדלא פירש כן, ש"מ דס"ל דאין חולק בזה, ולכו"ע קצה המערב הוא י"ח שעות אחר ירושלים.

ואף הכוזרי שבא לטעון ולשכנע את מלך כוזר בצדקת ואמיתות היהדות, לא יתכן וישתמש ביסוד שקרי או ספקי לבאר לו יסודות הלוח העברי. ועל כרחך דהכי ס"ל בודאות לכל ענין הלכה למעשה, ואין בזה פקפוק או ספק.

ואף בשו"ת התשב"ץ, נוקט כן בספר ההלכה שלו, דהרי השו"ת הוא להלכה למעשה, לכל המשתמע מהכתוב בו, ואם היה ספק בזה, היה כותב בהדיא כדי שלא תצא תקלה מתחת ידו, כדאיתא באבות חכמים הזהרו בדבריכם.

ואף משמע מהרדב"ז בסוף התשובה שציין למחלוקת היכן קצה המזרח, משמע שהבין שזו מחלוקת הלכה למעשה, איך לנהוג במקומות שבין קצה המזרח של זה לבין קצה המזרחי דאידיך.

ועוד, האחרונים שהביאו את הרז"ה בענין שאלות שמירת השבת הנוגעים לקו התאריך, הביאוהו בתורת ודאי, ולא בתורת ספק, כן הוא בשו"ת שואל ומשיב מהדורא רביעאה ח"ב סי' קנ"ד, והביאו ב-"פתחי עולם ומטעמי השלחן" סוף סי' שד"מ, וז"ל - "העוברים אוקיינוס המזרחי ואין הלילה והיום שוים כאחת בכל המקומות ויש חילוק בין שוכני ירושלים וא"י ובין שוכני קצה המערב בשש שעות ולשוכני קצה המזרח בח"י שעות, כל מקום שהוא בא שם ישובת במקום שבא שם דקדושת שבת במקום הזה. שו"ת שו"מ מ"ד ח"ב סקנ"ד וכן הוא בטעמי המצוות להרדב"ז ז"ל קי"ב". עכ"ל.

גם מי שטען כנגד שיטת הרז"ה מטעמים שונים, לא הזכיר טענה זו, משמע דפשיטא ליה דלהלכה למעשה לענין שמירת השבת נקט הרז"ה באופן וודאי.

נספח א' - בדעת הראב"ד בענין מקום תחילת וסוף הימים

הראב"ד בספר כתוב שם חולק על הרז"ה בפירוש ג' השמועות. וכתב החזו"א (סימן ס"ד אות י') - "שאמנם הדבר ידוע שתחילת הימים הוא מצין, אבל אין ראוי לפרש כן הגמ' וכו' הרי ברור מללו שביסוד הדבר דבזמן שבירושלים ו' שעות עד הלילה בצין מתחילה הלילה לא פקפק בה אדם מעולם, אלא בפירוש הסוגיא אינו מסכים עם הרז"ה". דהיינו, דחולק רק בפירוש הסוגיא, אבל לא ביסוד של י"ח שעות. ובפשטות הוא משום שמציין לדבר פשוט שתחילת הימים היא מקצה המזרח.

האם
מקום
תחילת
הימים
מוכיח על
מקום סוף
הימים

אכן מאידך, לכאורה, גם אין ראיה שמסכים הראב"ד ליי"ח שעות הפרש, דאפשר דכמו שתחילת הימים בקצה המזרח, הוא הדין דסופם בקצה המערב, לאחר י"ב שעות, ומה שלא חלק בהדיא על הרז"ה לענין י"ח שעות, הוא משום שאין בזה נפק"מ, דאין ישוב בחצי הכדור התחתון, לסברתו. אכן בימינו שיש ישוב גם בחצי התחתון של הכדור, א"כ ע"כ התרחב העולם, וכתב החזו"א בסוף סימן ס"ד במכתב ב' ז"ל - "ואמנם כל האוקינוס והאיים שעליו נשארים מאוחרים לירושלים ע"פ הטבע שהרי הותחל היום בירושלים ויום שלהם מאוחר". אבל צ"ע דמנא לן שיאחר י"ח שעות ולא י"ב, כמו שכתב שם לעיל בדרך השניה. והחזו"א הכריע מסברא שהראשונים עשו פשרה והוא דבר מחודש שלא מפורש.

אבל באמת נראה להוכיח כהבנת החזו"א בראב"ד באופן אחר, והוא חשבון פשוט.

דחנה הקשה היסוד עולם על הרז"ה מדוע לא כתב דין שבת ביחס לירושלים ברבע הכדור שבין קצה המזרח לירושלים. דכתב הרז"ה שהשבת נכנסת לראשונה בירושלים ואילו המקום האחרון שבו נכנסת השבת הוא קצה המזרח, ולא התייחס ליושבי היבשת מזרחה לירושלים.

הוכחה
מדיוק
בדברי
הראב"ד
דסובר
כהרז"ה
במקום
סוף
הימים

והנה כותב הראב"ד על הרז"ה - "הנה הוא כמלקט שבלים מאחרי

הקוצרים ולא השיג כמלא מגל, כי הימים דבר ידוע הוא כי מן המזרח מתחילין". כלומר דבזה לא חידש הרז"ה כלום. וקשה לכאוי, הרי הרז"ה לא כתב כלל שהימים מתחילים מן המזרח, אלא רק ששם מסתיימים, וכקושיה היסוד עולם עליו, ומנין לראב"ד זאת בדעת הרז"ה. אלא על כרחך, מהא שכתב הרז"ה שהמקום האחרון להתחיל היום של ירושלים מאחר י"ח שעות מירושלים, ואין מקום יותר מאוחר, שהוא סוף המערב, ממילא הוא ג"כ מיד אחריו קצה המזרח, או תחילת היום החדש העולמי. דרך מתוך דברי הרז"ה על איחור היום י"ח שעות, ניתן ללמוד בדעתו שתחילת היום בקצה המזרח ולא בשום מקום אחר. והראב"ד לא חולק על זה ועוד שאומר שהוא מוסכם וידוע. ממילא פשוט שמודה לרז"ה שסוף היום הוא י"ח שעות אחרי ירושלים והוא דבר פשוט שאין מה להתגדר בו.

ועוד נלמד מדברי הראב"ד, דמה שקשה ליסוד עולם בדין רבע הכדור כנ"ל, פשיטא ליה לראב"ד בדעת הרז"ה, ואין כאן קושי כלל, דודאי רבע הכדור שמזרחי לירושלים מקדים לירושלים בקבלת השבת.

דיוקים
נוספים
מדברי
הראב"ד

ועוד נלמד, ממה שכתב שהוא ידוע, משמע שמוסכם על שאר הראשונים, ואין בזה מחלוקת, דאל"כ, יש חידוש בדברי הרז"ה שסובר כצד אחד.

ועוד נלמד, דכל הראשונים מסכימים שקצה המזרח הוא צ' מעלות מזרחה מירושלים, דאל"כ, יש חידוש בדברי הרז"ה שזו המידה ולא אחרת.

ונבוא לציין שני רמזים לכך שכיוון מערב ממשיך עד י"ח שעות מירושלים, מדקדוק בלשונות הפסוקים. (רמזים נוספים ראה בספר מגיד הרקיע מהדוי' ג' נספח ט').

רמזים
מהפסוק
למקום
קצה
המערב

ליעקב אבינו נאמר בריש פרשת ויצא "ופרצת" - כלומר מעבר לגבולות ארץ ישראל (אולי רמז לגלות האחרונה שהתפזרו עם ישראל בכל העולם). "ימה וקדמה וצפונה ונגבה", חזינן דלפני שלש רוחות יש ו' ואילו "ימה" הוא ללא ו' לפניו. ויש לדקדק אמאי נכתב ימה בתחילה דמשו"ה הוא ללא ו' לפניו, דלא כבאברהם שהתחיל בצפון. או מאידך למה אין ו' רק לפני הרוח האחרונה כבכמה מקומות בתורה. ונראה לומר דבא לרמז דלג' רוחות יש לכל היותר

מרחק מירושלים, מרכז ארץ ישראל, ו' שעות, אבל בכיוון ימה הוא השאר, י"ח.

ואי תקשי, ממה שאמר הקב"ה לאברהם אבינו בפרשת לך לך (י"ג י"ד) דהתם רק רוח צפונה היא ללא ו', ובה התחיל. י"ל, דלאברהם אבינו נאמר רק על א"י וגבולותיה, ולא מעבר לזה (ראה שבת קי"ח:), אבל ליעקב שנאמר לו "ופרצת" שפיר נלמד ממנו לענין שנוגע לכל העולם.

ואי תקשי, מאי שייכא הבדל ו' שעות לכיוון צפון או דרום, ועוד, הרי ירושלים אינה באמצע בין קוטב צפון לקוטב דרום. י"ל דהוי דומיא דשיעור מיל, שהוא מרחק הליכה, וניתן לשער בו פרק זמן, ה"ה איפכא, שיעור ו' שעות שהוא זמן, ניתן לשער בו מרחק על פני היקף כדור הארץ, דהוא רבע הסיבוב, רבע ההיקף, וא"כ מקוטב לקוטב, יש פעמיים ו'. וכך ניתן מא"י, אף שארץ ישראל לא באמצע, רק ששכום שני הצדדים הוא פעמיים ו'. ורק עד קוטב צפון נחשב צפון ולא הלאה, וכן לדרום. אבל למזרח ומערב יש סבוב מלא.

רמז נוסף. אברהם אבינו שלח את בני קטורה לארץ בני קדם, חזינן דלצד קדם מוזכר רק ארץ, וא"כ הים לא שייך לצד זה. מאידך צד מערב נקרא ימה, ויש לדקדק אמאי ניתן לו שם זה ולא רק מערב. אלא י"ל דבא ללמד שכל מה שקרוי ים הוא בכלל מערב ובכללו ג"כ איי הים עד המקום שנקרא ארץ כדלעיל. אבל צד מזרח צד קדם קשור רק עם שטח הארץ, עד הים. ועוד נרמז בשם בני קטורה, שהוא מלשון קוטר, כלומר שהלכו מזרחה עד ורק שיעור קוטר שהוא רבע העיגול, וכהרד"ל ב"ר פרשה ס"א סקכ"א ששלחם אל ארץ חינוא היינו צין.

עוד רמז
מפסוק
על מקום
קצה
המערב

ולשון ספר הכוזרי מאמר שני אות כ' - "וכבר יצאו אנשי קוטר אחד מן השבת קוטר אחר קוטר עד שתשלמנה שמונה עשרה שעות מן העת שהתחילה בו קריאת השבת, עד שתהיה השמש לעמת ראש ארץ ישראל, ותסתלק הקריאה מהיום ההוא ולא ישאר אדם שיקרא היום ההוא שבת, אבל מתחיל בקריאת שם אחר". ובביאור "קול יהודה" על הכוזרי כתב שם - "מ"מ אנכי הרואה שיש להעמיד גרסתנו ולפרש קוטר על רביע הכדור, כי עיקר הוראת שם קוטר הוא על קו ישר חולק העגולה לב' חצאין והוא עובר על מרכזה, והנה בהיות הכדור נחלק

לרבעיו ע"י שני קטרים, האחד מהם נמשך ממזרח למערב, והשני מצפון לדרום ויחודש על ידם ארבע נקודות לד' ראשיהם יצדק אם כן להקרא כל אחד מהם בשם קטר עם כל הנלוו אליו במחיצתו".

ולשון החזו"א סוף סימן ס"ד (מכתב ב') - "דיה לכבודה של ירושלים להשוות את היבשה העליונה אליה וליתן לה צ' מעלות למזרח וצ' מעלות למערב. ואמנם כל האוקינוס והאיים שעליו נשארים מאוחרים לירושלים ע"פ הטבע שהרי הותחל היום בירושלים ויום שלהם מאוחר. וכו' והיינו שהזכירו שהתחלת היום מירושלים, אף שלמעשה ההתחלה מקצה המזרח. וכו' ואמנם כל הישוב אשר למזרח ירושלים מקדים מירושלים ונחשב מזרח ירושלים המתקדם בין שהוא נמשך צ' מעלות בין שנמשך יותר מצ' מעלות וכו'".

נספח ב' - קושיות על דעת היסוד עולם בענין מקום המולדות

כתב היסוד עולם דטבור הארץ מזרחית לירושלים שעה ותר"ב חלקים, והיינו שעה ול"ד דקות. שלשה דברים קשורים ותלויים במקום זה, ושלושתן אחוזים במציאות בענינים שונים, ונמצא מכל ענין וענין, שהמשותף להם הוא בדיוק אותו מקום. וצריך עיון גדול להבין הקישור למציאות, משום שידוע שהמציאות אינה בדיוק כמו שהוצגה על ידי היסו"ע, בכל שלשת הענינים, ואעפ"כ נותן החשבון מכל ענין שטבור הארץ הוא נקודה משותפת לשלשתם. ושלשת הענינים הם :

שלש
ראיות
הביא
היסוד
עולם
למקום
המולדות
הוא מקום
טבור
הארץ

א. הממוצע של השטח היבשתי והמיושב של כל חצי הכדור העליון שהוא גודלו ק"פ מעלות, צ' מעלות מקצה מזרח עד טבור הארץ וצ' מעלות מקצה המערב, עד טבור הארץ, והוצרך היסו"ע לשלשת הנקודות הללו לצורך ביאורו את השמועה השלישית. והנה כיון שטבור הארץ נובע מהאמצע של שני הקצוות, אם הקצוות לא מדויקים, ה"ה גם אמצעם. ועוד, כשנמדוד צ' מעלות מזרחה

הראיה
הראשונה,
על פי
שטח
היבשה,
והקושי
בה

ומערבה מטבור הארץ, נמצא הקצה בלב האוקיינוס השקט במזרח והאטלנטי במערב, וא"כ איך נבחרו הקצוות ומה הם הקצוות שמביאות לטבור הארץ.

ב. מתוך הלקויים וידיעת מהלכי השמש האמיתיים והממוצעים, אפשר למצוא את מקום קביעת המולדות, ע"י חשבון השינוי בין המולד האמיתי לממוצע לאותו חדש, כגון עפ"י חשבון התכונה שכתוב ברמב"ם, ומהשוואת המולד האמצעי היוצא מהמציאות הנמדדת, למולד הממוצע המקובל בדינו. וכשנמצא הפרש בשעת המולד, בין המולד המקובל לבין המולד שמתוך הליקויים, נדע שכפי הפרש זה כך רחוק מקום המולדות מהמקום בו נמדדו הליקויים. השוואה זו הביאה בדיוק את טבור הארץ. גם כאן צע"ג, שהרי כידוע לחכמי המדע התכונה וכו' של הכוכבים, דאורך החודש מעט פחות מכ"ט י"ב תשצ"ג, א"כ איך שייך להשוות אורך זה היוצא מן הליקויים לאורך החודש המקובל בדינו, הכתוב בגמ', ולהסיק לגבי מקום המולדות.

הראיה
השניה,
על פי
הליקויים,
והקושי
בה

דהיינו, דמה שקבע היסוד עולם את טבור הארץ היכן שקבע, הוא ע"י השוואה בין המציאות של הליקויים בימיו ובין חשבון המולד האמצעי הבנוי על אורך החודש הממוצע המובא בגמ' (ר"ה כ"ה). כ"ט י"ב תשצ"ג בדיוק. ובאמת אם היה עושה השוואה זו בתקופה אחרת, כגון אלפיים שנה קודם לכן, היה מקבל שמקום המולדות הוא בסביבות ירושלים, או אם היה עושה השוואה זו בזמננו, היה מקבל שמקום המולדות הוא יותר מזרחי, כשעתיים מזרחית לירושלים. אבל אם כפי המשתמע מהרמב"ם בהלכות קדוה"ח וכן מהתוכנים במאות השנים האחרונות, שבאמת אורך החודש המדויק המציאותי הוא קצר במעט מהמקובל, והמקובל הכתוב בגמ' הוא רק הנהגה הלכה למשה מסיני, אזלא לה ההשוואה הנ"ל (כפי שפירטתי החשבון בספר מגיד הרקיע ח"ב פ"ו עמ' 76 במהדורה ג') וממילא אין הוכחה שמקום המולדות הוא בטבור הארץ, והדרינן לירושלים. וכן ראיתי בספר שבילי דרקיע (תקמ"ד) לר' אליהו הכהן מהעכים, באות קצ"ד, שמשוה מולד הלוח למולד עפ"י התכונה של המהלכים האמצעיים, לפי הידוע בימיו, ומצא שמקום המולדות למזרח ירושלים 9°49' שהם 39 דקות, ומסיק דעל כרחך דלא כהיסוד עולם, אלא כהרז"ה דהמולדות

מיוסדות על ירושלים, והטעם כנ"ל כי אורך החודש המציאותי מעט פחות מתשצ"ג. וז"ל - "ואם תעיין בעיקרים של הרמב"ם ז"ל וכו' אם תחשוב גם המולד תראה שאי אפשר שיהיה חשבון המולדות מיוסד על טבור הארץ".

ג. קביעת האפשרות לראות את הירח בארץ ישראל מתוך הזמן המקובל הידוע לחכמים בין המולד האמיתי לעת הראיה הדרוש לכה"פ לאותו חודש, כדי שנוכל לראות את הירח הראשון באיזה מקום בארץ. והנה גם כאן נותן החשבון המיוסד ג"כ על הזמן במיעוטו הנ"ל, וכ"כ על ההפרש בין המולדות האמצעי והאמיתי המירבי (י"ד שעות ותרמ"ח חלקים, לפי היסו"ע), שמקום המולדות הוא זה בדיוק היוצא מתוך הנידונים הראשונים. והוצרך היסו"ע להפרש המקומות בין טבור הארץ לירושלים לצורך ביאורו לשמועה הב'. וצע"ג, שהרי החשבון נותן שמתוך דברי הרמב"ם וכן כתבו כמה אחרונים, שההפרש בין המולד האמיתי לאמצעי המירבי אינו כמו שכתב היסו"ע (אלא 14 שעות לפי אב"ע ותכונת השמים עפ"י הרמב"ם, או 13.75 שעות לפי נאווה קודש). וכמו כן מההפרש במיעוטו של המעלות הנדרשות באורך הראשון לאפשר ראייה בחודש תשרי, נובע הזמן בין המולד האמיתי לעת הראיה, ולפי הרמב"ם הוא קצר יותר בצורה משמעותית ממה שנתן היסו"ע, כמבואר בספרים תכונת השמים ונאווה קודש ועוד, (לפי היסו"ע הוא כ"ב ומחצה שעות ולפי נאווה קודש עשרים שעות ושליש. אכן תלוי במקום השמש והירח שנקטו כל אחד לשיטתו. ומ"מ גם אם ננקוט בדעת היסו"ע שהשמש בראש מזל מאזניים והירח בסוף 11° בו, דבעינן במזל זה 11° לאורך הראשון וברוחב ירח צפוני 5° על מנת לאפשר ראייה לפי הרמב"ם קדוה"ח מ"מ הזמן הדרוש מהמולד האמיתי עד שעת הראי' הוא 21.7 שעות בלבד, ובנדוננו שייך רק מהירות ממוצעת של התרחקות הירח מן השמש והיא 12.19075° ביום. ולנאווה קודש צ"ל שהשמש בראש מזל עקרב והירח בסוף מעלה 10 בו ודי באורך ראשון של 10° לאפשר ראייה, ומפורט החשבון בנספח ה'). והיסו"ע לא מבאר איך התקבלו השיעורים שנתן לנו. ובאם כנ"ל הם אינם מדויקים, איך נתנו בדיוק את אותה תוצאה למקום המולדות.

לסכום, תימה גדולה על היסוד עולם, איך שלשה דברים שמתברר שאינם

הראיה
השלישית,
על פי
שיעור
הזמן
במיעוטו
מהמולד
האמיתי
עד עת
הראיה
הראשונה,
והקושי
בה

מדויקים, שלא מתאימים למציאות, שנתן שיעורים להם ללא ביאור מספיק, נותנים אותה תוצאה משותפת למקום המולדות.

מאידך, אם נדייק באורך החודש, ונסכים שהכתוב בגמ' הוא הנהגה הל"מ ולא בדיוק כהמציאות, וכן שההפרשים בין המולד האמיתי והאמצעי המירבי, ובין המולד האמיתי ועת הראיה המינימלי לאפשר ראייה, הם קטנים יותר ממה שנתן היסו"ע, וכפי שמקובל וידוע אצל התוכנים הקדמונים והאחרונים, וכן שאין המציאות הגיאוגרפית מצביעה על טבור הארץ שהוא מרכז של ק"פ מעלות, שהרי לא קיים ישוב עליון בפועל רחב כזה בקו רוחב ירושלים, נמצא שבצרוף הדברים והדיוק הנכון, נקבל את מקום המולדות בירושלים דווקא.

ובאמת יכול היה היסו"ע לכתוב כפירושיו את השמועות גם על ירושלים כמקום המולדות, וכעין שכתב הנאווה קודש פירוש השמועות באופן זה, על כן נראה דמה שהכריחו ליסו"ע לפרש לא על ירושלים הוא ההשוואה לליקויים את אורך החודש שבגמ', שנוקט אותו כמדויק בתכלית במציאות, וכפי שעוד ראשונים ואחרונים נקטו כן.

נספח ג' - שלש טענות היסוד עולם על הרז"ה דחייתם ומשמעותם

א. כתב היסוד עולם במאמר הרביעי בסוף פרק ח' וז"ל - "ודע כי בעל ספר המאור גם הוא ז"ל נשתבש גם כן בפירוש ההלכה הזאת שאמרנו במה שהציע בביאורם ואמר כי על אמצע א"י הוא מיוסד חשבון המולדות וכי על קצה מזרח הוא סמוך ראיית הלבנה בחידושה, וכדי להעמיד סברתו זאת הוצרך ליסד ולומר כי בכדי י"ח שעות תזרח השמש בכל יום בירושלים קודם ממה שתזרח ביום ההוא בקצה מזרח. וזה שקר גדול ומפורסם ושינוי סדרי בראשית ושינוי סדרי הברייתא של נולד קודם חצות. ולפי סברתו יאמר, כך הוא חל רגע המולד וחדוש קודם חצות יום שבת ע"ד משל בירושלים בידוע הוא כי הלבנה החדשה

הטענה
הראשונה
בדחיית
סברת
הי"ח
שעות

שלו היא נראית לפי כן בסוף יום שבת זה בקצה מזרח, ואם יחול המולד מחצות יום שבת ואילך בירושלים אז הוא ידוע שאין הלבנה החדשה שלו יכולה לראות בסוף יום זה בקצה מזרח. וזה שיבוש גמור הואיל ועת הראיה לפי הצעתו זאת תהיה קודמת לרגע המולד וזה שקר".

והוסיף ביאור דברי היסוד עולם בספר תוספות אהרן על מסכת ר"ה וז"ל - "ופירוש קושייתו כפי שהקדים כאן והוכיח במאמר ב' פ' י"ז שם שהתחלת קריאת שם כל יום מבראשית הוא בקצה המזרח, והרי בעת הראי' שקבע בסוף יום שבת בקצה המזרח אז הוא חצות יום שבת בטבור הארץ, ואחר עוד שעה עם תרי"ב חלקים הוא חצות יום שבת בירושלים שמשוכה לצד מערב, ושם בירושלים ברגע שקודם חצות יום שבת קבע בעל המאור רגע המולד, הרי שעת הראי' מוקדמת למולד".

ביאור
הטענה
בספר
תוספות
אהרן

אכן באמת אין כאן שום טענה ולא יסוד להשגה, שהרי בעל המאור לא דבר בראית הלבנה של יושבי קצה המזרח המקדימים בקבלת השבת לירושלים בוי' שעות (או ז' תרי"ב לשיטת היסוד עולם), אלא ביושבי קצה המזרח שמעבר לקו התאריך ומאחרים בקבלת השבת לירושלים ביי"ח שעות, ונמצא ששעת הראי' הראשונה אצלם הוא כ"ד שעות אחרי שעת המולד בירושלים, וזה פשוט ומבואר בהדיא בבעל המאור. ממילא אין כאן שום שיבוש ולא שקר כלל בדברי בעל המאור. שוב ראיתי כן בפירוש קול יהודה על הכוזרי, וממילא חוזר וממילא יסוד הי"ח שעות על כנו וז"ל - "ואולם באמרו שלפי הצעתו זאת תהיה עת הראיה קודמת לרגע המולד, וכו' אך אם כלפי החבר נאמרו הדברים בהוראת שטחיותם, לא ידענא מאי קאמר, כי לפי מה שבארנו כונתו למעלה הלבנה החדשה תראה בקצה המזרח יום שבת לשם שהוא חצות יום א' בא"י לאחר כ"ד שעות מעת חול רגע המולד בירושלים, ועכ"פ תהיה הראיה אחר המולד".

ישוב
הטענה
מפירוש
קול
יהודה
על
הכוזרי,
וממילא
חוזר
יסוד
הי"ח
שעות
על כנו

ב. עוד טען היסוד עולם על הרז"ה במאמר שני פרק י"ז וז"ל - "ועתה ראה איך הוא סברתם זו נעקרת מאליו הואיל ואין לה שום טעם או עקר. וזה כי באמת ברגע חצות יום שבת בטבור הארץ בעת יומם אז הם עומדים כל בני הישוב, זולתי בני קצה מזרח הוא להם תחילת ליל שבת לפי סברתם, וכל בני

הטענה
השניה
בענין רבע
הכדור
המזרחי
לירושלים

חצי ישוב המערבי לדבריהם וכן הוא לפי האמת, ביומם של יום שבת וקודם חצות ממנו הם עומדים אז כולם, ויאות לנו אז עתה לשאול אותם על בני חצי הישוב המזרחי שיאמרו לנו באיזה יומם הם עומדים אז. ואם יאמרו כי ביום שבת ולאחר חצות היום ממנו הם עומדים אז כולם וכך הוא האמת, הנה יכחישו עצמם במה שיסדו כי בכדי י"ח שעות יתחיל היום להקרא בשמו בטבור הארץ או בירושלים קודם שיקרא בקצה מזרח הואיל והם יודו שקודם זרחה להם החמה ביום זה, וכן בכל יום בקצה מזרח, משזרחה במקומות חצי הישוב המזרחי הזה. ועוד הם מכחישים את עצמם במה שאמרו כי מטבור הארץ או מירושלים היא התחלת קריאת היום בשמו הואיל ובני ישוב המזרחי הזה הם עומדים אז באחר חצות יום שבת ובני טבור הם עומדים ברגע חצות יום שבת לפי ההצעה הזאת. ואם יחזרו לומר כי ביומם של יום ששי הם עומדים אז, כל בני חצי ישוב המזרחי האלו, וכך יאות להם לומר לפי סברתם, וכי השבת לא יכנס להם עד שתשקע החמה במקום מקום מהם, הנה יכחישו עצמם כמו כן במה שאמרו כי בקצה מזרח יכלה לו קריאת כל יום ויום מימי השבוע בשמו ויתום. או יאמרו שהשבת לא יכנס לבני חצי ישוב המזרחי לא קודם שיכנס בטבור הארץ ולבני ירושלים ולא לאחר מכאן, וזהו שקר והתול גדול".

על טענה זו השיב בספר מחר חדש (דף ט"ו עמ' ב' בספרו) וז"ל - "ויושבי הרביע האחרון של היקף העולם מנקודת קצה המזרח עד ארץ ישראל נראה לי שדעתם של החכמים האלה שמזרחיים יחשבו לארץ ישראל ולכן יקדימו לבני ארץ ישראל בקריאת ימי השבוע כל אחד לפי מקומו, מפני שכל מקום מהארץ שיש בו ישוב לבני אדם ממזרח למערב אנו חושבין אותו כארץ ישראל בדין זה, וכשם שבארץ ישראל עצמה המזרחיים קודמים למערביים, כך הדין בכל מקום שיש בו ישוב לבני אדם שהמזרחיים יקדימו למערביים. וכו'. וכך הם דברי החבר שם וזה לשונו - מפני שמה שיש אחריו הוא נקרא בשהוא מזרח למקום שממנו מתחילין לימים, ור"ל לעניות דעתי, שמה שיש מהיקף הארץ אחר קצה המזרח עד ארץ ישראל כבר נקרא לשם שם שבת קודם לארץ ישראל בשהוא מזרח ר"ל מפני שמזרחי יחשב ולא מערבי למקום שממנו שמנו התחלת ימי השבוע שהוא

ישוב
הטענה
בספר
מחר
חדש
ובפירוש
קול
יהודה

ארץ ישראל, ולכן בדין שיכנס לשם השבת קודם לארץ ישראל מפני שהוא מזרחי לה. ויותר מבואר נראה שדעתו כן ממה שכתב אחר כך - ואין להמלט ממקום משתתף יהיה תחילת מזרחו תכלית מערבו, והוא לארץ ישראל תחילת הישוב, ונ"ל שטעות סופר נפל בספרים וצריך להגיה יהיה תחילת מזרח ותכלית מערב וכו'. ובזה סרה מעליו תלונת בעל ספר יסוד עולם שצחוק עשה על החבר בעיקר הזה". וכן כתב בפירוש קול יהודה על הכוזרי שם וז"ל - "וכל מה שאחר א"י בכל סביבות הכדור עד מחוז הצין, כולו ראוי להקרא מערב בערכה ומזרח למתאחר ממנו, אך המקום הזה המזרחי וממנו והלאה עד א"י לא יצדק עליו שם מערב כלל להיותו מקום אשר מחמתו ובערכו ובהצטרף אליו הוקבע המקום לתחילת הקריאה, ומקצה העבר השני ממנו בסמוך לו הוא מערב גמור, כי לא יאמר עליו היותו מזרח למזרח, שא"כ בטלת קביעות המזרח גמור אשר בקשנוהו". [ונראה לי דעוד יותר מפורש במה שכתב הכוזרי שם - "עד שתשלמנה שמנה עשרה שעות מן העת שהתחילה בו קריאת השבת, עד שתהיה השמש לעמת ראש ארץ ישראל, ותסתלק הקריאה מהיום ההוא ולא ישאר אדם שיקרא היום ההוא שבת, אבל מתחיל בקריאת שם אחר".]

ג. עוד טען היסוד עולם על הרז"ה, מיד בהמשך דבריו שם וז"ל - "ועוד יש לטעון בזה ולומר איך יתכן שיהיה לוי השוכן במקום טבור הארץ עומד עתה בחצות יום שבת ויכפור בו יהודה שכנו הרחוק מעט קט לצד מזרח ויאמר לא כי אלא ביומם של אתמול אנו עומדים. היש בעולם התול ושגוען כמו זה. **ובאמת ע"ד כלל אומר, כי אינו אפשר בשום פנים ולא יתכן לבני אדם העומדים כולם ביומם אחד ורואים את החמה כאחד שיהיה מקצתם קוראים בשם יום פלוני מימי השבוע ומקצתם ביום אתמול או מחרתו**, לא לפי הסכמתנו ולא לפי הסכמת המונים אותם מבקר ועד ערב. אמנם אפשר שיהיו בני מזרח עומדים בליל שבת ויהיו אז בני מערב עומדים ביומם של יום הששי עדיין, ואפשר הוא כמו כן שאלו ואלו ברגע אחד בעצמם קוראים בשם יום השבת ויהיו אז בני מזרח עומדים ביומם ובני מערב עומדים בליל שלו.

הטענה השלישית של איתכן הפרש יום בין שני אנשים הדרים סמוך זה לזה

והרבה יש לתמוה על האנשים האלה איך השתדלו לתת סדר נכון לפי

סברתם לדגי הים הגדול בקריאת ימי השבוע ונלאו כל כך וקצרה ידם לתת אותו לבני חצי הישוב המזרחי כולם. [טענה זו בקטע זה כבר הזכיר היסוד בדבריו קודם לכן, וכבר נכתב לעיל אות ב' תשובה בצידה].

וכל השיבוש והבלבול הזה אירע להם לפי שסברו כי התחלת קריאת כל יום מימי השבוע הוא ממקום אחר [כלומר - ירושלים] זולתי מקצה המזרח, [ו] שסוף גבול קריאתו הוא ותם, במקום (אחד) [אחר] [כלומר - אחר י"ח שעות מירושלים] זולתי בקצה מערב".

וכתב בספר מחר חדש (דף י"ז עמ' א' בספרו) - "והרב בעל יסוד עולם דחה בשתי ידים פירושם זה של בעל המאור ובעל הכוזרי, מפני שהוא בנוי על היסוד של הפרש י"ח שעות ששמו בין ארץ ישראל ובין קצה המזרח בקריאת ימי השבוע. וכלל דברי בעל יסוד עולם הוא, שמאחר שלא מצינו שנזכר היסוד הזה בתלמוד אלא המציאוהו החכמים האלה מסברתם בלי שום ראיה, כמו זר יחשב להבדיל ולהמשיך ההפרש בקריאת ימי השבוע עד י"ח שעות יען כי למרבה לא יעדיף על י"ב שעות, ולא יתכן שבעצומו של יום בעוד השמש על הארץ יחלקו שני בני אדם (זה הוא לפי מחשבתו שחשב שדעת החבר שלא יכנס השבת בשום מקום אלא לאחר ארץ ישראל, אבל לפי מה שפירשנו אין להתפיס החבר בזה שלא שם דין קדימת י"ח שעות אלא מן הישוב והלאה ואם כן אין מחלוקת זה של שני בני אדם לא יראה ולא ימצא) שיהיו קרובים זה לזה ויחשוב האחד דרך משל שהוא יום ששי והאחר יחשוב שהוא יום שבת, אבל יתכן שיהיה, לזה דרך משל ליל שבת, ולזה יום שבת.

ואני בא אחריו [אחר בעל היסוד עולם] למלאות את דבריו ואוסיף ואומר כי אחרי שבזמננו נודע ונתברר בלי שום ספק שהישוב מתפשט בכל היקף כדור הארץ ממזרח למערב ולא כמו שחשבו בדורות הראשונים שבחצי הכדור בלבד נתפשט הישוב ממזרח למערב ושחציו האחר מכוסה ממי ים אוקיאנוס, למה אם כן תנתן סגולה זאת לנקודת קצה המזרח היא ארץ הסינים שתהיה תחילת המזרח ותכלית מערב לארץ ישראל יותר מנקודה אחרת, והלא כל הארץ לפנינו היא עומדת במצב אחד, ומה זכתה נקודת קצה המזרח היא ארץ הסינים משאר

דעת
ספר
מחר
חדש
במקום
קו
התאריך

נקודות הארץ. אפס כי לא תקרא עוד בשמה קצה מזרח כי עוד (ה)מזרח אחר ממנה והלאה שבו ישוב לבני אדם".

הנה מוכח מסוף דברי היסוד עולם שכל מחלוקתו על בעל המאור ובעל הכוזרי הוא משום שסובר היסוד"ע שכל הישוב הוא רק חצי הכדור, וא"כ הרי הוא כמו חבל מתוח שיש לו שני ראשים, לאחד נקרא קצה המזרח ולשני נקרא קצה המערב, והמרחק ביניהם הוא המרחק הגדול ביותר שיש על פני הכדור. ומאחר שאין כלל ישוב בחצי התחתון של הכדור, א"כ אין צורך כלל במקום בו גובלים זה לזה קצה המזרח עם קצה המערב, כלומר אין צורך להמציא קו תאריך, ולפי"ז לא יתכן שקצה המערב יעשה קפיצה על כל הים שבחצי התחתון וימשיך ליד התחלת המזרח, כשאינו כלל רצף ישוב, ואין לזה שום טעם. ואפשר שחשב שמה שסייע לסברה זו הוא ג"כ מה שסברו בעל המאור ובעל הכוזרי, שהימים מתחילים רק מירושלים וא"כ אין כאן מוזרות שקצה המערב יהיה י"ח שעות אחר ירושלים, שהרי באופן זה אין שני מקומות סמוכים כל כך שבכל אחד יום אחר. ומה היה חושב היסוד עולם אילו היה יודע שהישוב קיים וממשיך גם בחצי התחתון אין לנו מבוא לדעת זאת.

שורש
הסיבה
למה חולק
היסוד
עולם על
הרז"ה,
ובביטול
השורש
נופלת
ההשגה

ומה שכתב המחר חדש בדעת היסוד עולם הוא לפי סברתו העצמית של המחר חדש כי לא מוזכר כלל ביסוד עולם ענין י"ב שעות כלל. וכל הסוברים כן נמשכו אחרי המחר חדש כפי פירושו ביסוד עולם, אכן ביסוד עולם אין לזה שחר ולא יסוד.

מה שכתב
המחר חדש
בדעת
היסוד"ע לא
מבואר שם

וגם טענת היסוד עולם שלא יתכן שני בני אדם הסמוכים במקומותם שנמצאים בשני ימים, לא עומדת במציאות של ימינו, ועל כרחך קיים דבר כזה, וא"כ למה לעשות מחלוקת בין הראשונים, כאשר אפשר לפרש בפשיטות שהיסוד עולם היה מודה לבעל המאור בסברתו לאור המציאות שהתגלתה לו.

סברת
היסוד
עולם לא
עומדת
במבחן
המציאות
של ימינו

נספח ד' - בבאור דעת ה"שואל ומשיב"

בבאור דברי הרדב"ז כבר כתבנו לעיל במענה לטענה א' דאין בדבריו כלל שייכות לנידון קו התאריך, שהרי השואל איירי בהבדל המקומות בעלמא לענין כניסת השבת, רק משום שהשקיעה במקום אחד מוקדמת או מאוחרת לשקיעה שבירושלים. ועל זה השיב ובאר, שכל אחד סופר ומונה לעצמו לפי שקיעות מקומו, ולא מתחשב בירושלים. והדמיון להולך במדבר שנקט הרדב"ז, רק להראות שיש אפשרות שמונה לעצמו אף שאינו כאחרים שבישוב, וה"ה אף שאינו כיושב בירושלים. אך באמת כשנבוא לדון בצורך של קו התאריך ובמעבר של יום שלם במנין, בזה לא דן ולא עלתה לפניו שאלה זו, ואי אפשר ללמוד מדבריו לענין זה, כי הוא נידון חדש ומחוייב המציאות, כמבואר במענה א', ואפשר שהיה מוסיף דברים חדשים לפי הענין. ולכאוי נראה עוד, דבאמת רמז לקו התאריך במה שהזכיר את מחלוקת היסוד"ע על הכוזרי, דאי נימא דאין קו תאריך ובכל מקום כל אחד מונה לעצמו במהלכו ממקום למקום, מאי נפק"מ במחלוקת היכן קצה המזרח. אך מתוך דבריו משמע שלא ידע על ישוב מעבר לקצה המזרח. ועוד, דלשון הרדב"ז בסוף דבריו כשמביא מחלוקת הכוזרי ובעל יסוד עולם הוא - "מאי זה מקום מתחיל היום", ולכאוי באור הדברים בפשיטות שהשאלה היא היכן נמצא קו התאריך שממנו מתחיל היום, ובוה יש מחלוקת.

באור
דברי
הרדב"ז

והנה ה"שואל ומשיב" מהדורא רביעאה סי' קנ"ד, בהתייחס לקונטרס בענין קו התאריך מהגאבד"ק טשארטקוב, בא לדון רק בדין האורחים, כלומר בנוסעים ממקום למקום ועוברים את האוקיינוס המזרחי (הפסיפיק), שבאיזה שהוא מקום שם עובר קו התאריך, ולאחר זמן קצר חוזרים למקומם הראשון. וז"ל - "הנה נשלח לי קונטרס מהרב הנ"ל בש"ק חיי על אודות החקירה העוברים אוקיינוס המזרחי איך ישמור את השבת והאריך בזה בקונטרס הנ"ל. ותמהתי וכי זה חדש הוא הא כבר נודע מ"ש הרז"ה ריש ר"ה שאין היום והלילה שוים כאחת בכל המקומות ויש חילוק בין שוכני ירושלים וא"י ובין שוכני קצה המערב בשש שעות ולשוכני קצה מזרח בח"י שעות וא"כ מה יעשו ביום השבת והמחבר כתב שלהאזרחים שם אין כאן שום חשש אבל על

דברי
ה"שואל
ומשיב"

האורחים עיקר החשש שהם מונים ממקום אשר באו ויבאו שם ביום שהוא חול אליהם או להיפך. אבל בשו"ת רדב"ז ח"א סי' ע"ו האריך בזה וכתב כי השבת נמסר לכל ישראל שימנה ששת ימים וביום השביעי ישובת ע"ש שהביא ראיות לזה. אמנם אכתי לא נתיישב מה יעשה האורח שבא ממקום אחר לשם האם ימנה ביום שהוא שביעי אצלו או שימנה עמהם. אבל באמת הפרשת דרכים וכו'. ואני פירשתי בזה וכו'".

את דברי השואל ומשיב אפשר לבאר בשני דרכים, הראשונה שמעתי, והשניה כך נראה לעניות דעתי.

ושמעתי לבאר דברי השואל ומשיב כך. דכשהביא השו"מ בתחילה את דעת הרז"ה, משמע דנקט בדעתו בפשטות שאין חילוק בין אורחים לאזרחים, וכדבר ידוע לענין קו התאריך שמקומו באיחור י"ח שעות מירושלים. [אכן אכתי צ"ע הבנה זו, דהא כשהביא השו"מ דברי מחבר הקונטרס (האדמו"ר מטשורטקוב) שיש מקום להסתפק לגבי האורחים, לא חלק עליו לומר שמשמעות הרז"ה היא שאין הבדל בין האורחים לאזרחים, אלא פנה אל דברי הרדב"ז, ומשמע לכאוי מכך, שהסכים עימו שיש מקום להסתפק בזה בדעת הרז"ה]. וכשהמשיך "אבל בשו"ת הרדב"ז" רצה לומר, שהרדב"ז כשהשווה שינוי תחילת השבת לפי שינוי המקומות להולך במדבר, היה מקום לומר בדעתו שיש חילוק בין אורחים לאזרחים, דלגבי האורחים כל אחד מונה לעצמו כפי מקומו שיצא משם, וכפי השקיעות שעבר כך מונה כמה ימים עברו, ומתוך דבריו, אפשר היה לומר שאף הרז"ה היה מודה לו לענין האורחים. אכן למעשה נשאר עדיין ספק לדעת השו"מ בדעת הרדב"ז, וממילא ג"כ בדעת הרז"ה, שאולי אף האורחים ישנו מנינם לפי מקום המצאם החדש. לכן פנה למקורות אחרים להבין במ פשר השאלה לגבי האורחים. [אכן עדיין לא ברור למה השו"מ סתם ולא פירש לנו טעמו, מאי ס"ד מעיקרא כשהביא את שו"ת הרדב"ז לנסות להוכיח ממנו פתרון הספק, ומאי טעמא דלבסוף חזר להסתפק].

הדרך
הראשונה
בבאור
דברי
השואל
ומשיב

על כל פנים, לגבי האזרחים, פשוט ללא ספק דנקטינן כהרז"ה, ולא בא הרדב"ז לחלוק עליו בזה, ולא לשם כך הביאו השו"מ, אלא כל הנדון בשו"מ הוא

לגבי האורחים ולא לגבי האזרחים. ולמעשה הסיק לבסוף שאין הבדל בין אורחים לאזרחים, וכשם דנקטינן כהרז"ה לגבי אזרחים, ה"ה לגבי האזרחים, ואין שום רמז בשו"מ דנוקט דלא כהרז"ה.

והדרך הנראית לעניות דעתי כך היא.

דהנה כשהביא תחילה את דברי הרז"ה, ציין כדבר ידוע ופשוט שיש הבדל של י"ח שעות, ולא חלק על מחבר הקונטרס לגבי האזרחים שקבועים במקומם, שיעשו לפי מרחקם מירושלים עד י"ח שעות איחור, ורק לגבי האזרחים שעליהם היה הנידון, חשב להביא בהו"א ראייה מדברי הרדב"ז. שהרי הרז"ה דיבר על מקומות ויושביהם הקבועים, והבין השו"מ שעדיין יש להסתפק לגבי אורחים, והוא על פי מה שתארנו את הצורך בקו תאריך ע"י משל במענה לטענה א', שנובע דווקא מטיוול סביב העולם כולו, וכאין זה גם בהתייחסות ליושבי כל היקף העולם, דלא יתכן מצב ללא מעבר יום שלם באחד מן המקומות כמו שכתב הכוזרי, אבל לגבי הנוסעים רק בחלק מן ההיקף ושבים למקומם, להם אין שום צורך בקו התאריך, כדוגמת ההולכים מירושלים לכל מקום אחר ביבשת וחוזרים למקומם, [ואף אם לא חוזרים למקומם, כדוגמת הגרים בקביעות בכל היבשת], וא"כ בודאי לאלו ששבים למקומם, יש מקום לומר שלא ישנו מניינם. לכן פנה השו"מ לחפש דברים יותר מפורשים.

הדרך
השניה
בבאר
דברי
השו"מ.
ותחילה
הטעם
מדוע לא
מצא
בדברי
הרז"ה
פתרון
לשאלה
האורחים

אבל הרדב"ז הזכיר בתוך דבריו התייחסות לגברא, ומביא ראייה לדבריו מההולך ממקום למקום במדבר, וא"כ נוכל ללמוד ממנו, לנידון של האזרחים העוברים מאמריקה לאסיה דרך האוקיינוס המזרחי, דכמו שמבאר הרדב"ז דכל מקום ומקום מונה לעצמו, אף שאינו כירושלים, כך מי שמגיע למקום חדש לו, ימנה כהמקום שאליו הגיע, כפי מרחק המקום מירושלים וכפי השקיעות של אותו מקום כך מונה לעצמו ולא מתחשב בשקיעות של ירושלים, והוא הדין שלא יתחשב בשקיעות של המקום שיצא משם. דכמו שהשינויים בכל המקומות סביב העולם נוצרו ע"י מסעות של אנשים ממקום למקום, וכשנוצר הצורך של קו התאריך, הוגדרו כל מקום ומקום לפי קו זה, כך ההולך ממקום למקום לאחר קביעת המקומות, ינהג כפי מנהג המקום, דאף הוא כפוף לגדרי כל מקום

נסיון
למצוא
בדברי
הרדב"ז
פתרון
לשאלה
הנ"ל

במהלכו לענין הימים השבת והמועדים. ובקצרה, כמו ההולך במדבר שמונה לעצמו, וכשמגיע למקום ישוב משנה מנינו לפי מנין אותו מקום, כך הנוסע ממקום למקום ומונה לפי המקום שיצא, כשמגיע למקום שבו המנין שונה משלו, משנה משלו לפי מנהג המקום.

ושב חזר בו השו"מ מהראיה מהרדב"ז, דכל זה הוא לגר שם בקביעות או לבא להשתקע, אבל האורח שבא וחוזר, שמא לא מתבטל למקום אלא נחשב כעדיין נודד והולך במדבר. וכמו שלוח שעות בהליכתו בכיוון אחד, והתארך לו היום, כך כשיחזור, יפרע השעות בהתקצרות הימים, וה"ה להיפך, ושוב כשיגיע למקומו הראשון, יבוא הכל על מקומו בשלום, ללא שינוי במנין הימים וללא שינוי בס"ה השעות של היממות, שהרי לא סבב את כל הכדור. ולכן בזה יש מקום לומר שמונה לעצמו ודלא כמקום שבו יש הבדל של יום ממניינו כפי מיקום קו התאריך.

ולבסוף מביא הראיה מספר פרשת דרכים ומסיק עפ"י פסוק וז"ל - **"בכל מושבותיכם - היינו לפי המקומות וכו', ולפ"ז נראה לי דבכ"מ שיבא הרי יום זה בקדושת שבת עליו באותו מקום לאזרחים היושבים שם וא"כ גם האורח הבא ממרחק קדושת שבת עליו וישובות ביום השבת שהוא אצלם. ואח"כ כשיסע משם וכו' וכשישוב לביתו יעשה שבת כפי מקומו".** ובהמשך אין שום נידון לגבי קו התאריך היכן הוא. וכמו כן אין שם שום הסתייגות, קושיה או חזרה מדברי הרז"ה המובאים בתחילת דבריו, ואף אין במה שהביא אחריו דברי הרדב"ז שום רמז לחלוק על שיטת הרז"ה שהרי הביאו לא לגבי האזרחים אלא להוכיח לגבי האזרחים מתוך לשונו וראיותיו.

ועוד, שאיך יביא את הרדב"ז לחלוק על הרז"ה והרי לא מצינו ברדב"ז שום רמז שחולק על הרז"ה או על הכוזרי ולא פסק כלום לגבי המחלוקת בין היסו"ע והכוזרי במקום קצה המזרח, ואיך יתכן לפרש בשו"מ שכשהביא את דברי הרדב"ז, בא לרמז שחולק על הרז"ה. שהרי אם יש סברא ללמוד מהרדב"ז הדין לגבי ישוב שקיים סביב כל העולם, שאין צורך חידוש של קו תאריך, יש לציין זאת במפורש כי הוא חידוש גדול שלא כתוב ברדב"ז, ורק מסברא חדשה נולד,

דחיית
הנסיין
למצוא
פתרון
מדברי
הרדב"ז

מסקנת
השו"מ
בפתרון
השאלה
בענין
האזרחים
ושאין
להוכיח
מדבריו
כלום
לענין
מקום קו
התאריך

באור
מדוע
לא שייך
שילמד
השו"מ
לענין קו
התאריך
מדברי
הרדב"ז

וביחוד כשחולק על מה שהביא קודם לכן. ואין להכניס בשו"מ לימודים ודינים עפ"י סברותינו במקום אחר, כשלא מציין זאת השו"מ כלל לא במפורש ולא ברמז.

ועוד דלא מצינו מי שחולק על היסוד, ובוודאי שלא הרדב"ז, בסברא החזקה, שלא יתכן באזור קטן ביבשה, ששני אנשים ימנו כל אחד תאריך אחר, ואם נאמר כמי שרוצה לפרש ברדב"ז שכל אחד מונה לעצמו, ולא משנה מהיכן בא ואין כלל קו תאריך, נמצא שיהא בא אחד מאמריקה לאסיה, וישבות בחוף לפי מניינו, אף אם יקבע שם מקומו בקביעות וישתקע שם לתמיד, ויהא שונה מעיר סמוכה שבאו לשם ממערב, כגון מירושלים, שמונים הימים ועושים השבת בהפרש יום. וע"כ שהרדב"ז לא דיבר כלל על העוברים את קו התאריך או עוברי ימים ואוקיינוסים מסביב לעולם, אלא רק הנידון על הולכי היבשה ממקום למקום בין קצה המזרח לקצה המערב בהפרש י"ב שעות ולא יותר מזה. וכנ"ל, אין ללמוד מזה לעוברי ימים, תרתי משמע.

עוד טעם
שלא שייך
לומר
בדעת
השו"מ
שסובר
שאין
צורך בקו
תאריך

נספח ה' - חישוב הזמן הדרוש לראיה בחודש תשרי

בנספח ב' אות ג' כתבנו את הזמן הדרוש, לכל הפחות לאפשר ראיה, מהמולד האמיתי עד עת הראיה בחודש תשרי, ונבוא כאן לפרט החשבון.

חשבון הראיה לחודש תשרי נעשה לפי הרמב"ם הלכות קידוש החודש פ"ז. לפי הרמב"ם צריך שסכום המעלות השלמות של האורך הראשון והמעלות השלמות של קשת הראיה יהיו 22. מצאנו, דכשהשמש בתחילת מזל מאזנים והירח ב-11 מעלות בו, צריך האורך הראשון להיות לפחות 11 מעלות כדלקמן.

כל האורך הראשון הוא במזל מאזניים, ולכן שינוי מראה האורך הוא 34 חלקים (שם ה"ה), וכשנפחית אותו מהאורך הראשון נקבל שהאורך השני הוא 10 מעלות ו-26 חלקים. שינוי מראה הרוחב הוא 46 חלקים (ה"ח). להרוחב

הראשון נשתמש בצפוני מירבי 5 מעלות, ונפחית ממנו (ה"ז) את שינוי מראה הרוחב ונקבל 4 מעלות ו-14 חלקים. נקח ממנו שתי חמשיות כפי שכתב הרמב"ם (ה"י) לחישוב מעגל הירח בתחילת מזל מאזניים, ונקבל שמעגל הירח הוא מעלה אחת ו-42 חלקים. נוסיף זאת על האורך השני (הי"א) ונקבל שהאורך השלישי הוא 12 מעלות ו-8 חלקים. נגרע (הי"ב) שליש ממנו לקבלת האורך הרביעי כי כל האורך השלישי הוא במזל מאזניים ונקבל שהאורך הרביעי הוא 8 מעלות ו-5 חלקים. נוסיף (הי"ב, כי הרוחב הוא צפוני) לו שני שליש הרוחב הראשון שהוא מנת גובה המדינה והוא שני שליש של 5 מעלות, דהיינו 3 מעלות ו-20 חלקים, ונקבל שקשת הראיה היא 11 מעלות ו-25 חלקים. נמצא שסכום המעלות של האורך הראשון 11 עם המעלות השלמות של קשת הראיה 11 הוא 22 כנדרש.

כיון שאנחנו רוצים שיקדים המולד האמיתי למולד האמצעי במדה המירבית שאפשר, על כן צריך הירח להיות בקצה המזרחי של גלגל ההקפה (רמב"ם קדוה"ח פט"ו), ושם תנועתו בגלגל זה לא מוסיפה ולא גורעת כמעט כלל, מתנועתו הממוצעת למזרח, ולכן נשתמש במהירות הממוצעת לחשב את הזמן הדרוש להשגת האורך הראשון של 11 מעלות.

מהירות השמש הממוצעת ביום היא 0.98564722 מעלות ומהירות הירח הממוצעת ביום היא 13.17639722 מעלות ומהירות ההתרחקות של הירח מן השמש הוא ההפרש בין שתי המהירויות הנ"ל דהיינו 12.19075 מעלות ביום. וכיון שהיום הוא 24 שעות, הרי להתרחק מעלה צריך: $24/12.19075 = 1.968706$ שעות. מעתה ל-11 מעלות דרוש: $11 * 1.968706 = 21.656$ שעות. כלומר פחות מ-22.5 שעות שכתב היסוד עולם שנדרשות לכל הפחות מהמולד האמיתי עד האפשרות הראשונה לראיה. אמנם עדיין קשה באופן זה, דאי אפשר להעמיד את המולד האמצעי בחצות היום, לבאר הגמ' נולד קודם חצות, דקאי לפי דרך זו במולד האמצעי מעט קודם חצות.

וננסה להעמיד הגמ' באופן שעיברו את השנה הקודמת מחמת הצורך ונדחו חגי תשרי למזל עקרב, שם די ב-10 מעלות של האורך הראשון לאפשר ראייה, כדלקמן.

שינוי מראה האורך הוא 34 חלקים נגרע אותו מהאורך הראשון שהוא 10 מעלות ונקבל 9 מעלות ו-26 חלקים והוא האורך השני. שינוי מראה הרוחב הוא 45 חלקים ונגרע אותו מהרוחב הראשון הצפוני שהוא 5 מעלות ונקבל 4 מעלות ו-15 חלקים והוא הרוחב השני. ניקח מהרוחב השני שלישיתו כיון שהירח במזל עקרב, ונקבל מעלה אחת ו-25 חלקים, ונוסיפו על האורך השני ונקבל 10 מעלות ו-51 חלקים, והוא האורך השלישי. נגרע מהאורך השלישי חמישיתו, כי הוא במזל עקרב, ונשאר 8 מעלות ו-41 חלקים והוא האורך הרביעי. נוסיף עליו מנת גובה המדינה שהוא שני שליש הרוחב הראשון הצפוני דהיינו 3 מעלות ו-20 חלקים, ונקבל את קשת הראיה 12 מעלות וחלק אחד. נמצא שסכום המעלות של האורך הראשון 10 עם המעלות השלמות של קשת הראיה 12 הוא 22 כנדרש.

נחשב עתה את הזמן הדרוש להשיג מרחק של 10 מעלות בין הירח והשמש כך : $19.68706 = 1.968706 * 10$, דהיינו 19 שעות ו-41 דקות.

ביום קצר של מזל עקרב, מחצות עד השקיעה הוא 5 שעות ו-40 דקות לערך, וכשנוסיף על כך כ-13.5 שעות שמקדים המולד האמיתי על האמצעי, [דבתחילת מזל עקרב מנת מסלול השמש הוא 1.75 מעלות לערך וכשנוסיף על כך מנת המסלול הנכון מחמת הירח שהוא 5.13 מעלות ס"ה המנות הוא 6.88, וכשנכפיל במהירות ההתרחקות של הירח מהשמש 1.9687 נקבל 13.5 שעות], ועוד כשליש השעה עד זמן הראיה (פי"ד ה"ו) דהיינו 20 דקות, נקבל ס"ה 19 שעות ו-30 דקות. ואם היום ארוך יותר במעט אזי יש את הזמן מהמולד האמיתי עד כשליש השעה אחרי השקיעה להשיג את האורך הראשון הדרוש לאפשרות הראיה אז. וזהו באופן ירושלים שהוא ג"כ מקום המולדות לפי הרז"ה, והפעם המולד האמצעי סמוך ולפני חצות היום.

לסכום

- א. שיעור איחור י"ח שעות בין ירושלים למקום המערבי ביותר, מפורש בכוזרי, בבעל המאור ובתשב"ץ. בשאר הראשונים לא מצאנו בהדיא שיעור זה ולא שיעור אחר ואף לא התנגדות והסתייגות משיעור י"ח שעות.
- ב. מתוך דיוק דברי הראב"ד החולק על הרז"ה בפירוש הסוגיא, כמבואר בספרו "כתוב שם", משמע שמסכים לרז"ה במקום פגישת תחילת הימים וסוף הימים. כמבואר כאן בנספח א.
- ג. גם היסוד עולם חולק על הרז"ה בפירוש הסוגיא, אבל מטעמים אחרים, ומ"מ כל קושיותיו ניתן ליישב כמבואר בנספח ג'.
- ד. הרדב"ז שמביא מחלוקת היכן קצה המזרח, בין הכוזרי והיסו"ע, אינו כותב בהדיא מה המחלוקת, ובפשיטות, שורש המחלוקת הוא נובע מהמקום שלפיו מיוסד חשבון המולדות. להכוזרי והרז"ה ועוד ראשונים וכן להלכה - בירושלים, והיסוד עולם (יחיד בדעה זו) - בטבור הארץ (המזרחי לירושלים ב-23.5 מעלות). ובנספח ב' מבואר שראיותיו אינן מדויקות, וכשנופל חידושו זה של מקום המולדות ממילא נופלת המחלוקת ביניהם, כי גם פירושו לסוגיא נופל.
- בהחלט אי אפשר לקשר מחלוקת זו, למחלוקת בקצה המערב אם הוא מערבי לירושלים י"ח שעות או י"ב שעות.
- ה. גם פירוש הראב"ד לסוגיא שמבוסס על אפשרות ראיית הירח הראשון שעה לפני שקיעה, אינו מציאותי, ואף על הרז"ה הקשו אחרונים כשכתב שאפשר לראות במעט חלקים קודם השקיעה, כ"ש שיקשו על הראב"ד.
- שיטת הראב"ד ושיטת רש"י מיוסדת על אפשרות ראייה אחר ו' שעה מהמולד האמיתי, ואינה מתאימה למציאות הידועה לנו, ונסתרת מחשבונות הראייה של הרמב"ם הלכות קדוש החודש.
- ו. פירושי התשב"ץ והראב"ח על הסוגיא מיוסדים על מקום המולדות בקצה המזרח ואף זה אינו להלכה ולא כנהוג בימינו, ודלא כרוב הראשונים.
- ז. פירוש הרז"ה הוא הקרוב ביותר למציאות, ומתאים להלכה ולנהוג בימינו.
- אך כדלעיל, אף אם נסבור שיש מחלוקת בפירוש הסוגיא, מ"מ ביסוד של י"ח

שעות אין מחלוקת, וזה העיקר שאנו באים לדלות מהסוגיא, להלכה.

ח. גם אם נציג מחלוקת בין הרז"ה והיסוד עולם, בודאי יש לנקוט להלכה כהרז"ה שהוא מעמודי הפוסקים וההלכה המקובלים. ובודאי שלא ננקוט כפי יודעי ח"ן עפ"י הקבלה, נגד פסק הרז"ה ודעימיה.

ט. יסוד הפירוש לסוגיא בנוסף ל"ח שעות, הוא הפלך הרביעי, כלומר מול ירושלים, ושם נמצא מקום כזה בים סמוך לשפת היבשה שמאחר י"ח שעות לירושלים, ודי לנו בזה ואין לנו ענין ולא קושיא משאר מקומות צפוניים או דרומיים, ולא נדרש בכל קווי הרוחב מקום שמאחר לירושלים י"ח שעות, ובכוונה נקט הרז"ה את פירושו דווקא על הפלך הרביעי.

וכמו כן, אין מקום בעולם שמאחר יותר מ"ח שעות כמשתמע מפירוש הרז"ה לסוגיא, דזהו היסוד למולד זקן בחצות היום ולא מאוחר יותר. [וע"כ איירי בימים השווים דיש ו' שעות מחצות עד השקיעה לכל אורך קוי האורך, וכפי החשבון הממוצע של המולדות, דאי לאו הכי אף אם היתה היבשת נגמרת מקוטב לקוטב בקו צ' מעלות, היו בשאר ימות השנה מקומות שמאחרים את כניסת היום בעוד שעות]. ממילא מוכרח רוב אוסטרליה להגרר אחר מיעוטה, ולהקדים את כניסת היום לירושלים, מאחר דנקטינן כסברא הפשוטה שלא מחלקין יבשת.

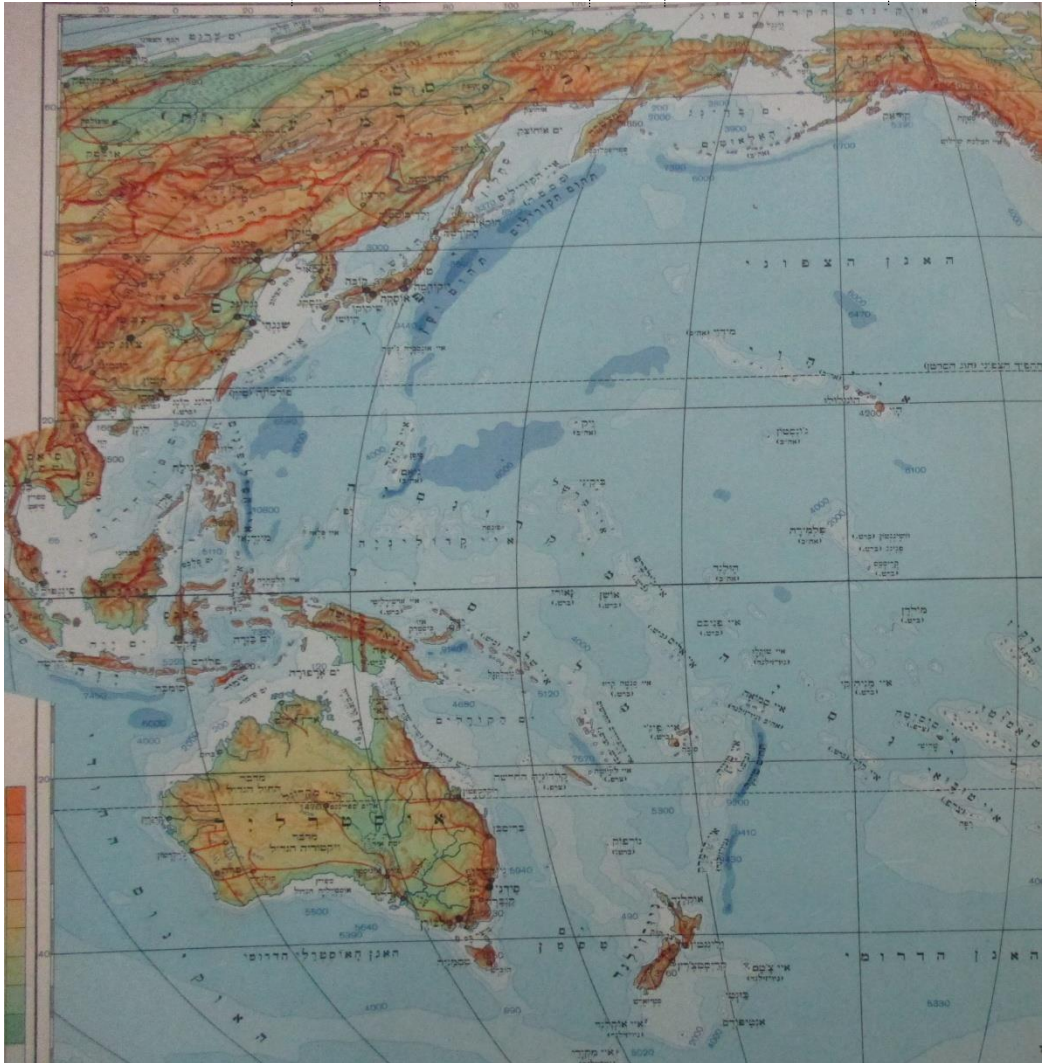
י. כל התולה את פי' הרז"ה בדיעתו את הגאוגרפיה העולמית עפ"י מפות הגויים שבזמנו, כאילו תולה בוקי סריקי בדברי הראשונים. דמלבד שבזמנו היו מפות שונות ואין הוכחה לאחת מהן על נכונותה, פשוט שבפי' סוגיא שמקורה עתיק, לא הסתמכו על חכמת הגויים, שלוקה ג"כ בראיות שיש בהם דופי (ראה לשון הרמב"ם קדוה"ח סוף פ"ז), אלא על קבלות ודעת תורה צרופה.

יא. מאחר שיש לנו דעה מפורשת בענין קו התאריך התורתי שמקורו בסוגיא בגמרא ובפירוש הראשונים, לא יתכן בשום אופן להתעלם מכך, ולסמוך על סברות של אחרונים החולקות על כך, בלי להסתמך על ראשונים אחרים שינקטו כמותם, ובודאי לא על קו התאריך של הגויים. וכ"ש שמדובר בנושא חמור של שמירת השבת בחיוב סקילה.

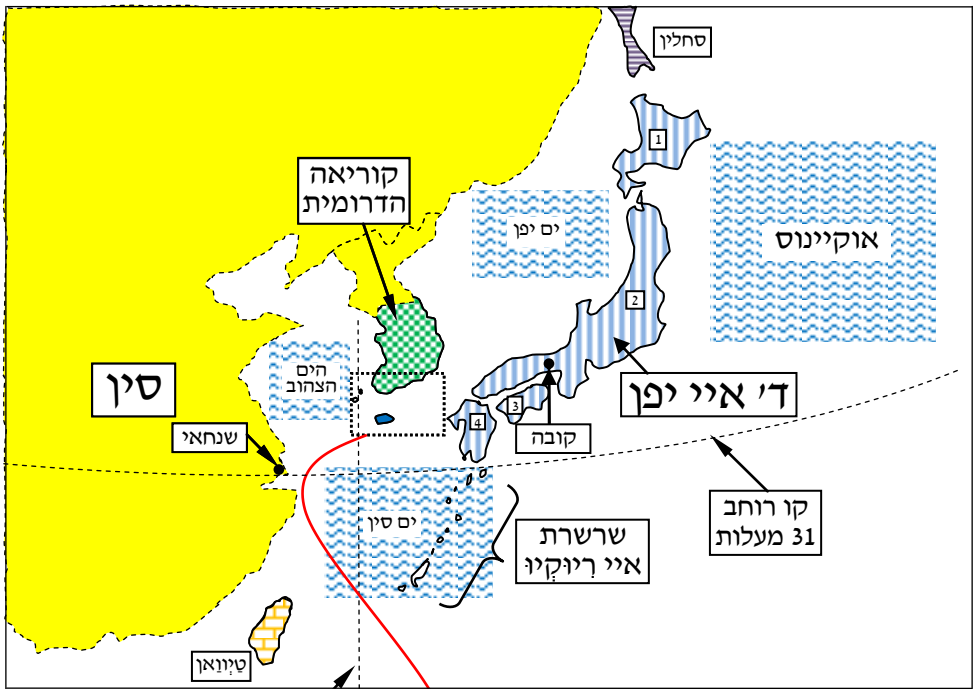
ולמעשה זו הדעה העיקרית, והרוצה להחמיר, יחמיר את שאר הדעות, כשלא נוגע לפיקוח נפש.

מפת האוקיינוס המזרחי

0 - קו אורך ירושלים 23.5 - טבור הארץ 90 113.5 180 203.5

מפת קצה המזרח

צ' מעלות מירושלים
קצה המזרח והמערב
- קו התאריך

האיים שמדרום מערב לקוריאה הדרומית

קוריאאה הדרומית

איים קטנים בדרום
מערב קוריאה הדרומית
משני צידי קו התאריך
צ' מעלות מירושלים

קו רוחב 34 מעלות

קו אורך 126 מעלות מגריניץ'
90.766 מעלות מזרחית מירושלים